

2

3030

ELEMENTA
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia jam Ethices,
nunc Oeconomices Professore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

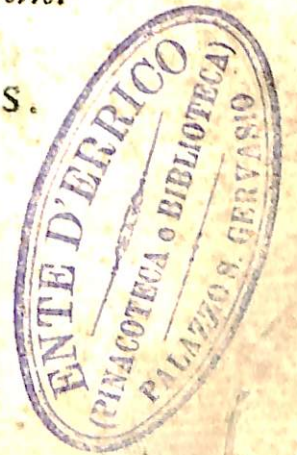
BENEDICTO XIV.

P. M.

D.

*Editio quarta Neapolitana multo auctior
& correctior.*

TOMUS SECUNDUS.

NEAPOLI MDCCLXI
EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA

Superiorum Facultate.

LECTORI PHILOSOPHO.

Longa ego te heic praefatione morari, haud aequum esse censeo: nam si ex iis es, qui prooemia librorum degustant, ego te palpare nolo: si rebus ipsis intendis animum, tute igitur quid rei istuc sit, pervide. Quae ego proloquar, quaeque ut te moneam necesse est, in pauca conferam. Principio id rescias velim, me haec, quantulacumque sunt, non de istis proleteriis libellis, ut moris est, derivasse, sed e fontibus hausisse, natura videlicet τῶν ἀπαντων, vetustisque libris, eorum autem qui propius aderant, si quae facta attinebant. Id eo pertinet, ut ne tu de istis coenosis rivulis rem meam iudices. Scin tu, quae sit veri in philosophia regula, cuique nos consentaneos esse oporteat, si veri & ipsi esse velimus? Nam hoc quidquid est, quod verum dicitur, id a regula dicitur aliqua atque ab amussi. Itaque ego tibi dicam: nempe *natura* est rerum, quas dignoscere cupimus, ut res rationem perficiant, non haec illas suis phantasiis labefacter. Ne autem frendas, accipe quam ego *regulam* dicam, quamque *naturam*. Ac *naturam* quidem τὸ πᾶν, *universum* intelligo. Regulam porro non ego *canonem* heic accipi velim, sed *πρωτότυπον*, ac quod Platonici *ιδέαν* appellant: cui nempe quum iudicia nostra congruunt, tum esse ea vera, necesse sit. Haec regula non φαντασμα, ut dixi, sed τῶν ἀπαντων est ὅσια, *essentia*, *substantia*, cui congruere, consentire, convenire debet intellectus, si veritatem attingere cupit. A qua regula si aberraverimus, aut latum unguem deflexerimus, tum decipimur profecto. Ne autem aberramus in eam nos perpetim intueri oportet: id quod fieri nequit, nisi prius totam, quae dudum prodire, capite censorum libellorum segetem longa falce demessuerimus: nam cum rebus ipsis versari sapientem oportet.

oportet, non cum huiusmodi umbraticis, quibuscum qui familiariter agunt, quod a rerum natura didicerunt, id continuo dediscunt; quod, ut ait ille, *haud aequum est*. Sed haec tute ipse pensitabis.

Alterum ego nunc proloquar huius prologi caput. Haec, ut in primae partis praefatione dixi, quae heic secunda pars est Metaphysicarum disciplinarum, tertio loco pridem nata erat. Ea, quod parenti suo secundum primam antiquior vultu videbatur, eique amicior, ejus imperio huc concessit. Aetas scilicet cogit nos esse prudentiores. Praeclare apud Euripidem senex juvenem Eteoclem monet, in *Phoen*.

Ω τέκνον, ὅκ' ἅπαντα τῷ γήρα κακὰ,
Ετεόχλεες, πρόσθεν

Non omnia, fili Eteocles, quae senectuti accidunt, sunt mala.

. non omnia serior aetas,
Quae fugiamus habet: seris venit usus ab annis. (a)
Sed defunt in hac editione crepundia ea, monedulae, anates, aut coturnices, quae patriciis pueris dantur, quicum lusitent, quae in prima inerant, eamque comitabantur: dissertatiunculas illas intellige, quibus ea referta erat. Eam ob rem ne tu queraris dolo nos malo agere, scito quintum ex iis nos volumen confecturos. Quatuor igitur quum habueris olim munuscula, nunc quinto maetaberis, nec sine alio auctario. Καὶ ταῦτα μὴν δὲ ταῦτα.

Nunc tertium caput edisseram. Habes in hoc volumine evolutiorem Mosaicae *missionis*, ut ajunt, defensionem. Illam me in prima editione vix inceptam quasi abortionem festinanter edere coegerat typographus. Nunc integram ac perpolitam tibi do. Ecquid autem causae fuerit, quamobrem ego defensionem

Legis

(a) Ovidius.

Legis Evangelicae eam non praeposuerim, binis verbis dicam. Quum ego primum legem evangelicam tuendam aggredider, sic mecum rationes excomputavi, ut in ejus rei corollariis veritatem legis Mosaicae habere voluerim: quod nequit doctrina Evangelica esse vera, ac divina, nisi una & Mosaica sit, quacum est illa tam arte juncta: Ita me brevi longa ex re atque impleta expediturum animo versans meo. Accedebat, quod eandem viam & rationem viros summos iniisse scirem, Huetium in primis, cujus quanta his in rebus sit auctoritas, nisi penitus hospes sis, non ignoras. Quid, quod, ut ait Origenes, plena divinitatis veteris Testamenti demonstratio, nisi ex novo, esse nequit? Quam ille rem agat, tu videris: sed ipsum differentem audi. λεκτεον δε, ὅτι το των προφητικων λογων ενθεον, και το πνευματικον τς Μωσεως νομου, ελαμψεν επιδημησαντος Ιησϋ. ἐναργη γαρ παραδειγματα περι τς θεοπνευστους εἶναι τας παλαιας γραφας προ της επιδημιας τς Χρισϋ παρασηται & πανυ δυνατον ἦν (a). Neque interea illos ego, quasi minus recte faciant, accusaverim, qui haec alia ratione pertractant: suus cuique genius dominetur.

Postremo eadem heic mihi peragenda est tragico-moedia, quae saepe & ad ravim usque est acta. Nam scio esse plures, qui ad huiusmodi scriptionum vel nomen, aut cachinnos tollunt, aut dentes restringunt. Hi duum sunt generum: alii, qui jam mihi bellum paratum habent: alii qui κορυβαντιαοντες cum Deo ipso belli-

(a) In iv. περὶ ἀρχῶν. Eum locum κατὰ λέξιν Latine sic efferas. Sed & dicendum est, prophetorum sermonum divinitatem, & spiritum Mosaicae legis, illuxisse adveniente Christo. Nam evidentia argumenta, quod nempe inspiratae essent veteres Scripturae, ante adventum Christi haud facile constare poterant.

belligerare in animum induxerunt. Illis jamdudum mihi occalluere aures. Sciant: mutus sum. Me ineptire, ac desipere dicent. Sinant ergo ipsi aquilae qui sunt, aurasque divinas carpunt, me velut palustrem aviculam humi repere; meam mihi nolo invideant beatitatem. Scin' quid dico? Memorant fuisse olim in Abydo virum emotae mentis, qui quum in vacuo theatro per plures dies affideret, quasi fabulae interesset, subinde Actoribus clare plaudebat. Hic idem quum ad animum rediisset suum, nunquam se suavius vixisse, nec beatius praedicabat, quam per eos dies, quibus insanire eum sui dictitabant (a). Sibi quisque habeant quod justum est: me mea delectant.

His, qui expostulant, *an tam esse verbilorum liceat in re tam nihili*, illud ego reposuerim, omnibus nobis, quum caligare oculi ocepere, mundum hunc exiliorem & angustiozem, quasi nivis pilam, continenter fieri. Novi ego senem Geometram, qui quum veluti per somnium res geometricas reminisceretur, mirabatur, tam ingentia ea de re volumina perscripta intuens: nam quae memoria exciderunt, pro nihilo sunt. *Humunculi quanti sunt quum recogito!* Id huc pertinet, ut intelligamus, mirum non esse, si nostri aevi gygantibus tam verbilorum videantur Theologi: rei scilicet incuriosi, atque insecii, quidquid dixeris, scripserisve, id praequam oportet, & nihili esse, occinunt.

Eos vero nostri mores molestiores fecere, qui flagitant (b) qui tam perfricta fronte ea docere queamus, quae mox natura, ut ii quidem ajunt, dediscere imperet? Nam nec eâ Theologorum cura meliores jam homines evasere: & certum est, coercitam naturam maligniorem fieri,

Omnia.

(a) *Arist. περι θυμαστων ακουσματος.*

(b) *Voltaire, Roussau, l'Ametrie, Helvetius &c.*

Omniaque illius vitio corrumpier fntus (a):

Quae isti jam non amplius, ut olim, ad aures obgan- niunt, sed magna laterum contentione per compita, aperto incedentes capite, vociferantur. Ac, quod mi- reris in mortalibus suo abdomini natis,

Omnes compacto rem agunt, velut in velabro olearii.

Iis ita responsum volo. Magnam hominum partem, *genus indocile & sparsum montibus altis*, silvas olim & antra bel- luarum in morem incoluisse, satis constat: *Saecla ferarum*, ut Lucretius ait, visitasse: foedam mutua internecione, tum stupris, ac latrociniis vitam agitasse: nihil fer- me habuisse eorum, quibus miseria ac aegritudo depel- litur: metu, pavore, frigore, inedia, feris, bestiolis, aëris, aut solis intemperie impune percussos, membra- timque dilaniatos, vexatos denique: haec, inquam, ve- tustis constant monumentis: eadem & ii hodie testifi- cantur populi, quorum haec eadem est vita.

Inter illam vitam immanitate ac miseria effera- tam, afflictamque, & hanc mitem, ac cultam, quid aliud interest, quam *vis*, & *jus*? Jus autem sapientia docuit: eadem artes intulit. Ea

*Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Nam nisi purgatum est pectus, quae praelia nobis
Atque pericula tum ingratis insinuandum?
Quanta conscindunt hominem Cuppedinis acres
Sollicitum curae? quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? Quid luxus desidiesque?
Haec igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis, nonne decebit
Hunc hominem numero divam dignari esse?*
Audin?

(a) *Lucret. lib. VI.*

Audin³ Lucretium veterem illum nostrorum cinoedorum atavum? Hi autem, qui ea bona invexerunt, fuere ii, qui nostra nobis jura ad animum revocarunt, quique leges eorum jurium vindicatrices docuere: qui ita nos legibus subjecere, ut liberi essemus: liberi autem sumus, quum ita adigimur, ut nolimus aliorum jura praeripere. Nam nulla ex re nobis saevior imminet servitus, quam ab eo animali, quod omnibus exsolutum legibus ista scelerum capita efficere student, quodque, si saperent, affixum Caucaſo coërcerent. Id ita intellexere Titanes. Itaque Tyndarus Plautinus in *Captivis*

*Vidi ego multa saepe picta, quae Acherunti fierent
Cruciamenta. Verum enimvero nulla adaeque est
Acheruns,*

Atque ubi ego fui in lapidicinis . . . Sed hae, quas memorat, lapidicinae nae illae sunt verae nugae, si cum ceteris malis, quae hominum improbitas pati jubet, conferantur. Itaque Dicaearchus, magnus, ut ait Cicero, & copiosus Peripateticus, librum scripserat, *de interitu hominum, qui collectis ceteris causis, eluvionis, pestilentiae, vastitatis, belluarum etiam repentinae multitudinis, quorum impetu docet, quaedam hominum genera esse consumpta, deinde comparat quanto plures deleti sint homines hominum impetu, id est bellis & seditionibus, quam omni reliqua calamitate (a).* Papae quam magnifice Homerus!

Apes, Apes βροτολοιγε, μωιφονε, τευχισιπλητα .

*Martem & saevum, & humana caede inquinatum,
& moenium everforem vocitans.* Quare quum haec, quae hodieque lugemus, olim fuerint & frequentiora & atrociora, qui immanem illam aetatem cum nostra contendens, nos aut peiores evasisse, aut exleges fore beatiores, effutire audeat, non satis intelligo. Sed
id

(a) Cic. de off. lib. II. cap. v.

id adeo fit, quia videlicet rerum nostrarum intemperantia vexat.

*Tum denique homines nostra intelligimus bona,
Quum quae in potestate habuimus, ea amisimus.*

At enim: natura haec respuit commenta, quam si vi premas, quid humana vita miserius? Huic tamen opitulari sapientia pollicetur, non obluſtari. Decipiuntur qui ita oblatrant, aut alios decipere amant. Principio nullius hominis natura disciplinam respuit. Nemo ne unquam ita animum subegit suum, ut oportuit? nemo appetitum est unquam moderatus? Nemo philosophiae paruit? Id qui docet & historiam vult convellere humanam, & ipse sibi testis est, quam solemnia mentiantur. Non igitur natura animi culturam respuit, sed naturae luxuries quaedam. Hanc igitur luxuriam tu regere potis es: *hanc igitur fraenis, hanc compeſce catena*: nec ea vana esse dicas, quae aut ignavia, aut animi morbi ne respectare quidem sinunt.

Quid, ais, praesidii nobis in hac esse potest sapientia? Plurimum, inquam. Nempe, ut discamus, non quidem naturam convellere, aut premere misere, quod isti invidiose & contumeliose latrant, sed moderari, ne effraenis profiliat, nosque praequam ratio poscit, infelicitet. Est enimvero sapientia isthaec, quam isti funditant?

Quum Venus Cupidoque imperat, suadetque amor,

Si media nox est, si ve est prima vespera,

Si status condictus cum hoste intercedit dies,

Tamen est eundum, quo imperant, ingratiis.

Est, ut quum

Flos veteris vini tuis naribus obiectus est,

Statim impure exclames

Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa

Tu crocinum & cassia es, tu bdellium . . .

atque quadrant al ingurgites?

Haec si plebeja dicta recinas, tum vero non naturae opi-

opitularis, sed, ut dixi, luxurie, naturam autem corrumpis, quae eo te molestius acriusque uret, quo libentius fraena laxaveris. Quin igitur cohibes? Nam id est opitulari naturae. Cohibere autem haec tu ratione potes magno tuo bono

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo culturae patientem commodet aurem (a).

Quin si nihil a te humani alienum putas, tute ipse aliquando compescuisse, eaque re praeclare tibi satisfecisse tibi testis es. Quo igitur modo qui luxuriantis arboris ramos recidit, non naturam convellit, nec ei quidem vim infert ullam, sed luxuriantem subigit, quo laetius, ac opimius vegetet: ita haec naturae moderatrix sapientia vim humanam non extirpat, nec ita coercet, ut nusquam appareat, sed ducit, ut ne sibi ipsa nocumento sit. Ecquam enim tu aliam sapientiam dices?

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima

Stultitia caruisse qua nisi careas, naturam tu praedicas liberam?

Sed haec ego pluribus opere in ipso edisserui: quare tu lege, si vis: quod ego si exoravero, tum certus sum, nec inanem hanc tibi fabulam videri, nec cum natura pugnare philosophiam. Rem bene gere, & vale.

Dabam Neapoli Parthenopes anno Epochae Christianae 1761. Eidibus Februarii.

(a) *Hor. lib. I. ep. I.*

ANTONIUS GENUENSIS

LECTORI PHILOSOPHO S. (a)

A Dnavimus. Postquam scilicet nimbosus Orion Perque undas superante salo, perque invia saxa Egit. Qui ego monstra memorem, quibuscum depugnandum fuit? Qui scopulos, qui praetervehendū? Sed quamquam plures in ea sententia esse video, majora oceano monstra ali, quam tellure, haec ego, quam illa, nunc reformido magis. Utinam hospitio ne prohibeamur arenae, ac Trojanus ut olim ille terris jactatus & alto, clamare debeamus,

Quod genus hoc hominum? Quaeve hunc tam barbara morem

Permittit patria

Decreveram ego quidem tertiam hanc partem monogramam edere, quo minus haberent nominis nostri obrectatores criminandi materiem. Sed justo minorem voluminis molem renuebat librarius: itaque clamitando effecit, ut pervicerit propositum. Crimen ex silentio: crimen ex voce! Interea quum justum volumen explere vellem, iis etiam illud referi; quae minus erant accurata: deerat quoque pluribus lima, praesertim iis, quae de veritate Religionis Christianae in postremis propositionibus disputata sunt. Sed ne quum ederentur quidem, totus in iis potui: adeo me undique curae aliae, minuatae illae quidem, sed assiduae, distraxere. Dicam paucis: quum ego

(a) Erat haec epistola tertiae parti primae editionis affixa, ad eamque accommodata. Hic extra oleas iacta videri possit. Ne tamen quid desideres eam & hic excudendam curavi.

ego in ceteris libellis meis omnino mihi numquam satisfecerim, tum vero in hoc etiam displiceo. Sed & valde ego timeo, ne quid, me imprudente, exciderit, quod minus delicatioribus probent Theologi: id quod si est, nec cogitatum, nec dictum volo. Ex Christiana ego regula quum his in rebus, tum in ceteris omnibus, philosophari amo.

Mirabuntur autem fortassis quidam, me Theologica pertractare: nam ita dudum vulgare est, qui mihi bellum ultro indixerunt, parvo qui sunt impendio Theologi, non peregrinum modo me in ea esse disciplina, sed audere quoque nimium, esseque in nostris commentariis Theologicis, qui manuscripti feruntur, non leviusculos errores. Quibus ego haud multis respondeo. Nam principio ut mihi eam Disciplinam adrogem, longe absim: neque enim ignoro quam curta mihi eam, rem quod attinet, sit supellex, ac ampliore ejus, quam quivis excogitare possit, animo imaginem gero, cui exprimendae intelligo quam pauci pares esse possint, tantum abest, ut ego valeam. Se id efficere nequit, quin, si quid valeam, in religione tuenda, qua nihil nec antiquius, nec carius habeo, impendam. Scribent alii doctis, quibus ego gloriam non invideo: ego tirones instituendos suscepi, quibus timeo plurimum, ne, ut sunt hodie mores, impiis, qui haud dudum prodire, libellis, indeque sacrilegis longe vagantibus sermonibus, de pietate in Deum primum quidquam minuant, in omnia mox crimina, quod est confectarium, ingressuri petulantissime. Ceterum Theologi mihi ut eas ob reculas nomen tribuam, & cavi, & id ego cavebo semper. Accedit, quod horrissonum hoc mihi vocabulum irae theologiae fecerunt, ut ne si usurpare quidem liceret, libenter ferrem. Nos, litteras pacatiores colimus: ac utinam per profanos homines liceret, religionem, quae doctorum hominum problema evasisse videtur, vita magis, quam scriptione tueri. Sed eo ventum est vitiorum, ut accusare ea facilius sit, quam emendare. Quid vero de elementis nostris theologicis olim in vulgus sparserint obtre-

obtretractores nostri, id nunc ego ad praesentem causam non refero. Nam etsi possim totius illius machinationis causas in medium efferre, ostendereque aperte, non solum quam inique, sed quam inscite & absurde tota illa accusatio peracta sit, quantaque fuerit in ea causa Judicium sapientia & fortitudo, qui perditis hominibus tam masculcule restitere; malo ego vel cum nominis mei detractatione conticescere, quam veteres ac obductas cicatrices recentare. Nec ego nunc memoro crimini tributa quae minus intelligerentur, aut quae non de christiana regula, sed de privatis opinionibus censerentur: illud tantum ne pescassent, ut ne vocabula quoque inter haereses retulissent. Ut ecce: baptismum vocant veteres *φύλακτῆριον τῆς πίστεως* (a), ego Symbolum Christianae fidei, Symbolumque pro tessera accipio, quemadmodum & plures apud veteres (b): interim id vocabulum accusatoribus nostris haeresis est. Sacramenta appello instrumenta Religionis Christianae, ut S. Thomas instrumenta Dei incarnati & passii (c): haeresis est. Quo demonstrum & vetus Testamentum traditione olim interpretatos, scribo, quaedam veteris testamenti prophetias, quae secundum litteram non videntur ad Christum referri, Apostolos confidentissime in suis ad Judaeos concionibus de Christo usurpasse, quod profecto non fecissent, nisi ex traditione constitisset & de Christo fuisse dictas: binae eo in loco repertae haereses, confidentissime, & usurpasse. Alicubi Canum laudo in aureo libro de locis: extractum, Calvinus in aureo libro de locis, criminique data laus. Ubinam gentium is Calvinus liber delitescit? Ego ne igitur Theologi nomen horrificum non habeam? ego ne apologiam scribere nequeam? quis non in convicta rebus causa? Interim ob-

mute-

(a) Euseb. Hist. Eccl. lib. III. cap. 23.

(b) S. Petrus Chrysost. serm. 62.

(c) Lib. IV. contra Gentiles cap. 50.

mutescam libentissime : reus audire malo , quam turbatae caritatis auctor . Causam coram Deo agam . S. Gregorii Nanzianzeni locus est egregius , quo me consolor . Ponam totum , eaque me apologia deinceps tutabor . Ponam autem semel tantum ; paullo enim longior est (a) .

Atqui plerisque secus videtur, inquires. Quid id vero mea interest, qui rei veritatem magis curo, immo solum curo? hoc enim vel me condemnaverit, vel absolverit: hoc miserum, vel beatum reddiderit. At quid aliis videatur, nihil ad nos, quemadmodum nec alienum somnium. Non ita aliis videtur, ais, Quid vero? an iis, qui vertigine correpti sunt, terra fixa, & stabilis esse videtur? an ebriis sobrii integra mente esse, ac non potius in caput incedere, ac sursum deorsumque moveri? an non quibusdam interdum hominibus mel amarum est, nempe morbo laborantibus, maleque effectis? At non propterea res ita se habent, ut, qui hoc statu sunt, arbitrantur. Quo circa fac prius fidem sanos esse, qui de nobis ita sentiunt, ac tum nos admone, ut meliorem mentem induamus; aut condemna, nisi consilio tuo pareamus, sed in eadem sententia perstemus. Non ita multis videor: sed perspicuus, atque manifestus sum ei, qui omnia priusquam oriantur, novit: qui corda nostra sigillatim fingit: qui omnia opera nostra, omnes motus, & cogitationes, cum quibus res a nobis geruntur, intelligit: quem nihil eorum, quae sunt, latet, aut latere potest: qui aliter res nostras intuetur, atque mortales solent (homo enim videt in faciem: Deus etiam intuetur cor. Audisti scripturam haec dicentem, ac fidem adhibe.) Cujus iudicium cordatis hominibus pluris faciendum, magisque curandum est, quam omnium aliorum in unum coactorum. An tu duos quidem homi-

nes,

(a) S. Greg. Nanz. orat. 27.

nes, quorum alter acutior & sagacior, alter imperitior & hebetior esset, de eodem negotio in consilium adhibens, haud recta mente praeditus esse videreris, si relicto prudentis consilio, iudicium imperiti sequeris (neque enim Roboam ex eo laudem est consecutus, quod pro nihilo habita senum sententia, juvenum consiliis paruit): quum autem Deus & homines inter se expenduntur, iudicia hominum potiora duces, quam Dei? Nequaquam certe id facies, si me audias, recteque sentias. At, inquis, tuarum contumeliarum nos pudet. Me vero vestri, quos ob eam rem pudeat. Nam si haec iuste patimur, nobis potius ipsis, quam vobis nostra causa, erubescendum est, non quia contemnimur, sed quia contemptu, & ignominia dignos nos praebemus: si autem inique, crimen eorum est, qui contumeliam inferunt: ac proinde illorum potius, quam nostri causa indignari & stomachari debetis, quoniam ii sunt, quibuscum male agitur. Quod si me, quum malus essem, optimum virum existimares, quid mihi faciendum esset? improbius ne ut essem, quo magis tibi placerem? haud quaquam sane id mihi consilii dedisses. Eodem modo, nec si me recte & cum virtute incedentem offendere ac labi putes, a recta vivendi ratione propter te desistam. Nec enim tibi magis, quam mihi ipsi vivo: atque in omnibus rebus consiliiarii loco rationem, Deique justificationes habeo: a quibus plerumque, etiam nullo accusante, vincor; & rursus condemnantibus multis absolvor. Atque hoc unum tribunal nemo effugere potest, internum nempe atque in nobis situm, quandoquidem solum ob oculos propositum habere debemus, ut rectum vitae iter teneamus. Quod autem ad hominum de nobis existimationem attinet, ita animo comparati sumus, ut si quidem contingat, non illibenter accepturi simus (ut humani etiam aliquid dicam); si autem in contrarium cadat, valere jubebimus, nec quic-

quicquam de rei veritate propter hominum opinionem detrahemus. Quisquis enim rei cuiuspiam gratia virtuti studet, is profecto neutiquam firmas in virtute radices egit. Simul enim atque res ea effluerit, reſti quoque ſtudio deponet: quemadmodum qui quaeſtus cauſa navigat, niſi lucrum praesto ſit, navigare deſiſtet. Atqui bonum ipſum propter ſe colit & amplectitur, quoniam rem fixam & ſtabilem amat, certam quoque & conſtantem erga illud animi alacritatem habet: adeo ut divinum aliquid ſentiens, his quoque Dei verbis uti poſſit, *Ego idem ſum, & non mutor*. Quamobrem nec ab animo ſuo migrabit, nec immutabitur atque a ſe deſciſcet, nec cum temporibus ac rebus collaberetur, alias alios mores induens, ac ſubinde colores aſſumens, non ſecus ac polypi, petrarum, ad quas acceſſerint, colores referunt: verum idem ſemper ſuiſque ſimilis permanebit, fixus in rebus minime fixis, immotus in incertis & fluctuantibus, non aliter opinor, ac rupes quaedam ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur, ſed etiam incurſantes undas circa ſe frangit atque abſumit. Verum de his haecenus: nec enim mihi vacat cum linguis pugnare: atque etiam fortasſe plura diximus, quam conveniret. *Sic ille. Haec a me dicta puta: ama, & vale.*

ELEMENTORUM METAPHYSICAE

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PARS SECUNDA.

PRINCIPIA THEOSOPHIAE NATURALIA.

PROOEMIUM.

I.

Ulla eſt totius Philoſophiae pars hac, de qua agimus, nec pulchrior ac jucundior, nec magis ad rem noſtram pertinens, quaque majus nobis ſit opus. Principio, quid pulchrius atque jucundius, quam Patrem & Opificem mundi contemplari, a quo ſumus id totum, quod ſumus; a quo perpetuo conſervamur; cujus beneficiis cumulamur; cujuſque tantum poſſeſſione beati eſſe poſſumus? Deinde quum a Deo & ut ſimus, & ut conſervemur, pendeamus; eique idcirco omnem debeamus amorem, ſervitutem, cultum; iſque cultus nec mancus eſſe debeat, nec ſuperfluus, ſed ſupremae ejus naturae, & attributis conſentaneus; inde ſit, ut haec neceſſaria ſit homini Dei, divinorumque attributorum cognitio; niſi in ea re, qua nihil carius nec antiquius habere debemus, cultu ſcilicet & pietate erga noſtrum auctorem, perpetuo aberrare velimus. Praeterea praecipue officia noſtra lege naturae, velut prima, inſita, & immutabili regula, reguntur: ad legem vero naturae conſtituendam & intelligendam neceſſaria eſt Theologia

naturalis. Nam nec sine supremo mundi imperante esse ulla in natura potest lex hominibus omnibus communis; nec, si Deum ignoremus, hujusmodi legis capita ac vim scire possumus. Tandem, ut cetera mittam, plurimum juvat & in hac vita pacate transigenda cognitio supremæ Dei naturæ, providentiæ, beneficentiæ, bonitatis, justitiæ, potentiae, &c. Haec enim cognitio & in adversis spem in nobis ingenerat melioris vitae, atque alacres efficit: & in prosperis sanctum quemdam timorem incutit, quo a nimio praesentis hospitii amore abstrahamur. Contra, qui Deum ignorant, aut contemplari negligunt & in adversis miserrimi sunt, quippe qui nullum prospectant portum, ad quem confugiant: & in prosperis perditissimi, atque item miserrimi; quandoquidem in iis bonis totam suam felicitatem collocant, a quibus habere nequeunt (a).

II. Sed sunt fortassis, qui totam hanc disciplinam inutilem & falsam reputent, clamentque imponi populo a Theologis. Quum enim constet, inquiunt, inter omnes, qui de Deo philosophantur, ignotam nobis Dei esse naturam, recenseturque inter Dei proprietates praecipuas *incomprehensibilitas*; sit ut verbosa quidem esse possit Theologia, vera non possit, nec proinde utilis. Ac quod natura Dei sit incomprehensibilis mentibus humanis inde patet, quod sit illa infinita; mentes vero humanae brevissimæ, ut inde de Deo cogitare incipiant homines, ubi nihil in natura certi & explorati amplius circumspiciunt. *Theologia*, inquiunt, *incipit, ubi desinit Physica*. Et vero qui Ethnicam Theologiam didicit, qui is dubitare potest quam absurda, perridicula, impia quoque, nec Dei tantum natu-

(a) Perelegantissime totam hanc rem explicuit ac demonstravit Eminentissimus Poliniacus in lib. 2. Antilucetii.

naturæ adversa, sed hominibus etiam infesta, ac late noxia homines de Deo commenti sint? ejus rei copiosus testis esse possunt libri Gerardi Vossii de *Theologia Gentili*. Accedit quod veteres Theologi aperte Dei incomprehensibilitatem praedicant. Quum Plato dixisset, *Deum invenire difficile, evulgare impossibile*, Gregorius Nanzianzenus (a) ita corrigit, ut pro eo, quod Plato invenire ait *esse difficile*, ille *multo impossibile esse dicit invenire, quam eloqui*. Plura sunt similia Patrum dicta, quorum quaedam protulit Petavius tom. 1. Dogm. Theol. lib. vii. cap. 1. B. Thom. eumque Schola omnis secuta, tradunt, Deum non posse intelligi, nisi via *remotionis*, idest removendo ab ea natura quidquid perfectissimum non sit. Huic argumento addunt, totam Theologiam contentiosam esse, discordias atroces progignere, quae non sine dolore in tota Europae historia leguntur: occupari praeterea in quaestionibus magna ex parte aut otiosis, aut inutilibus, aut ejus generis, quae nullo modo mente humana finiri queant; plerisque etiam, quae non leves scrupulos animis humanis injiciant. Ex quibus conficere sibi videntur, non modo inutilem esse Theologiam, verum etiam noxiam.

III. Ei argumentationi binis verbis responderi potest. Dei existentiam, & quasdam ejus proprietates, eas praecipue, quae vitae nostrae intersunt, idest primam universi causam aeternam, sapientissimam, potentissimam, optimam, manifestis naturae argumentis intelligi, si negare possunt, qui prorsus bardi sunt, & stupidi. Et quamquam perfectam, & adaequatam Dei notionem mortalium nemo complecti animo potest, aut perfecte Divinam naturam explicare, quod verum illa scita docent, quibus Deus incomprehensibilis

(a) Orat. 34.

lis statuitur; id tamen nihil officit veritati, & utilitati eorum, quae de Deo cognoscimus, ac propterea huic disciplinae; quemadmodum non inde confeceris scientias physicas falsas esse & inutiles, quod perfectam corporum notionem, eorumque, quae in corpore insunt, non habeamus. Est enim saepe a nobis observatum, ea quae ignoramus efficere non posse, ut quae scimus minime sciamus. Ac vero nulla apud homines huiusmodi disciplina est, cuius objectum illi adaequate noscant, aut profiteantur: nec propterea omnes inutiles, & verbosas potius, quam veras dicemus, nisi perridiculi esse velimus. Nam quod S. Gregorius Nanzianzenus, aliique Patres pronuntiant, id, ut dixi, ajunt de perfecta comprehensione divinae Naturae, & quidem ut retunderent superbiam, & temeritatem cum primis Graecorum Philosophorum, tum etiam Gnosticorum quorundam, quos idcirco S. Chrysostomus copiose redarguit in Homeliis adversus Anomaeos. Quandoquidem ergo constat de primo hujus disciplinae objecto, stolidi sint oportet, qui ea scientia populis imponi clamant. Quod addunt, discordias hanc scientiam atroces alere, & in nugis plerumque, tricis, atque periculosis quaestionibus ferendis occupari Theologos; id non disciplinae vitium est, sed Professorum. Itaque non magis eam ob rem accusare Theologiam possis, quam Medicinam, aut Oratoriam, quod plerumque occidant Medici aut incauti, aut artis imperiti; Oratores vero ingenio & arte abusi seditiones aut excitent, aut alant, aut falsae & iniquae causae patrocinentur. Non enim nos hominum heic vitia defendenda suscepimus, sed disciplinas: quae verae & utiles esse possunt, etiam ubi sunt illi falsi & perdiri. Sed huiusmodi argumenta protrita jam in Scholis evasere, & puerilia. Nec vero nos movere debent numerum aberrationes & commenta: quo modo quod populus de natura rerum absurdas, ac perridiculas senten-

tentias animo concipit, id non efficit ut scientiae physicae, & mathematicae minus sint illae praeclarae ac in pretio habendae. Quamquam quum idololatriae populi naturas intelligentes ad quatuor classes contulerint, *Dominum ac patrem universorum, Deos minores ac Genios, Heroes, Homines (a)*: de Deo quidem *hominum, ac divorum patre*, pauca esse mentitos reperiis: tota illa fabularum, impiarumque religionum colluvies minores Deos spectat. Sed ea de re alias.

IV. Est autem Theosophia scientia Dei, divinarumque rerum, seu earum omnium, quae ad Deum quoquo modo pertinent. Soler apud Theologos nostros dividi in *Naturalem*, & *Revelatam*, quae non *objecto*, aut *sine* discrepant, sed *initiis*. Prior ex naturae ideis, posterior ex ideis revelatis de Deo, divinisque rebus ratiocinatur; seu (quod tantundem est,) illius principia a natura sunt, hujus a revelatione. Ac quamquam jamdudum priorem Metaphysici, posteriorem Theologi sibi adrogaverunt, ut provincias inter se partitos dicere possis; tamen utrumque hoc Theologiae genus jungendum est ei, qui omnibus numeris absolutus Theologus esse cupit, ut scilicet idem & quae natura ac ratio de Deo patefacit, & quae docet revelatio, in promptu habeat, & in numero. Augustinus certe utrumque sequi se solitum scribit: *ego, inquit, ita sum affectus, ut quid sit verum, non credendo solum, sed etiam intelligendo apprehendere impatienter desiderem (b)*. Idem prorsus praescribit Theologo S. Thomas in 1. contra Gentes libro. Veteribus ferme omnibus christianae Religionis Theologis certa eadem erat & fixa sententia, rationem humanam λόγον esse, & participationem aeternae Dei rationis.

(a) Vide Plutarch. de defectu oracul.

(b) Lib. III. contra Academicos cap. 20.

tionis, & radium intellectus Dei, scribunt saepe Justinus Martyr, Origenes, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, aliique. Origenes in primo contra Celsum docet bis a Deo leges hominibus promulgatas, primum *via rationis*, deinde *via Prophetiae*, atque id, ait, significare Scripturam, dum narrat, bis a Deo in Sinai scriptas. Ac paullo post ait mirum non esse, si & Graeci quidam Philosophi Dei unitatem, & prima verae moralis Philosophiae capita perviderint, quum eorum omnium semina (σπέρματα τῶ λόγῳ) in cordibus hominum sint inscripta, indeque fieri, ut omnibus possint esse communia. S. Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Theologia postquam accurate & docte ex ipsis rebus factis Dei providentiam ostendisset, *ad hunc*, pergit, *modum ratio illa divinitus omnibus insita, & prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quae oculis cernuntur, ad Deum subvexit.* Idem orat. 23. quae est in laudem Heronis Philosophi Alexandrini, aperte, ut ille solet, scribit, oportere hominem aut Philosophum esse, aut Philosophiam laudare, ne brutae socordiae damnetur, qui rationis particeps creatus est. Additque illud; excolendam rationem, quia *per rationem ad Verbum imus*, διὰ λόγον πρὸς λόγον σπεύδοντες. Auctor perantiquus commentariis in Esaiam cap. 8. inter opera S. Basilii tom. 1. sunt autem, inquit, modi duo, quibus possumus adduci ut cognoscamus Deum, suscipiamusque curam nostri ipsorum; si aut cogitationibus naturalibus per visibilia adscendamus ad Conditorum, aut per legis nobis traditae doctrinam. Mitto alios. Quod quum alias utilissimum semper fuit, tum nostro praesertim saeculo necessarium, in quo Deistae abusu rationis & philosophiae, divinitus traditae doctrinae imperitissime simul & impudentissime insultant. Quibus enim armis Theologus profanum hoc hominum genus adoriatur, si sit in ea re, qua illi abutuntur, minus instructus? Perridiculus enim est Matheos igna-

rus,

rus, qui Mathematicos confutare velit; quo exemplo utitur alicubi Hieronymus.

V. Illud autem hoc in loco animadvertendum est, esse non leve inter naturalem, & revelatam Theologiam discrimen. Angustior & imperfectior est illa: haec amplior & perfectior. Scilicet lumen naturae exiguum est, & magna ex parte humanae naturae tenebris oblitum: lumen vero revelatum & longius latiusque patet, & plenius est atque sincerius. Hinc Apostolus ad Corinth. scribit: *Loquimur sapientiam Dei in mysterio, quam praefinivit Deus ante saecula ad gloriam nostram, quam nemo principum hujus saeculi agnovit.* Enim vero hujus mundi systema exigit, ut naturalis ratio intra eos terminos cohibeatur, ultra, citraque quos pervagari natura nequit, quin systematis proportio pereat; quos tamen libere praeterlabitur infinita Dei ratio (a). Quare arcta illa esse cognitio potest, modo naturae ac dignitati homini par: hanc longe lateque vagari decet. Quam rem par est ut perpendant, qui rationem naturalem, in Adae potissimum filiis, stulte supra revelationem extollunt. Quod quid est aliud, nisi humanam rationem supremam Dei rationi praeferre? Hoc ipsum vero nihil aliud est, quam dum rationem tuearis humanam, contra omnem rationem pugnare (b).

Ra-

(a) Vid. Euseb. Caes. lib. 1. in Hieroclem, loco prorsus egregio.

(b) Cognitionem Dei divinarumque rerum, quam natura nobis suppeditat, imperfectam esse, mancā, consumam, inde demonstrat S. Thomas in 1. contra Gentes cap. 3., quod nihil est omnino, quod Deo & creaturis univoce conveniat: itaque alter ex alteris nulla analogia, sed vix conjectura aliqua intelligi potest. Ac vero analogia locum habere nequit, nisi in iis rebus, quae ad idem genus pertinent; est enim analogia proportionis cujusdam argumentum. Constat autem sub nullo communi genere naturam

Rationis enim humanae primum scitum est, esse finitam & brevem, nec infiniti, ut Dei ratio, justam mensuram.

VI. Atque haec talia sunt, ut Ethnici ipsi sapientes cognoverint, quae Deum spectant, aut a Deo ipso, aut ab iis, qui a Deo sunt orti, disci debere, quemadmodum loquitur Plato in Timeo, quem locum magnifice laudant vetusti ferme omnes christianae Religionis Apologistae, in primis Origenes, & Clemens Alexandrinus. Praeclarum illud Euripidis in Helena: *Neque compertum habeo, quid certum sit in rebus humanis: Deorum verba vera esse reperi.* Philosophi ipsi Gentiles humanae mentis brevitatem & rationis imbecillitatem ad unum omnes agnoverunt, quorum loca congeffit Huetius, seu quisquis sit (a), in Opusculo Gallice edito de imbecillitate mentis humanae.

VII. Sed inde praeterea Theologiae naturalis imperfectio dignoscitur, quod nemo Philosophorum fuerit, qui dum solam naturae rationem sectaretur, non aliqua

tur-

turam Dei infinitam ac res creatas contineri, id quod Scholae acutiores Theologi intellexere. Ita fit, ut Deum velut causam universi efficientem intelligamus omnes & facillime, non item ut causam exemplarem. Qua ex re consequitur ejus ideas ac voluntates nos vix aliqua ex parte attingere ex nostri & universi contemplatione; ac propterea in his rebus Dei ipsius pervestigare debere revelationem. Spectat hic S. Hilarii illud, non relictus est hominum eloquiis de Dei rebus alius, praeterquam Dei sermo: omnia reliqua & arcta, & conclusa, & impedita sunt, & obscura (lib. VII. de Trinitate num. 38.)

(a) *Abjudicavit eum librum Huetio amicus noster Antonius Muratorius in eo libello, quo Huetiani operis doctrinam refellit. Sed vereor ut persuaserit omnibus.*

turbaverit circa naturam Dei, & Spirituum, circa originem mundi & providentiam, circa officia erga Deum, & homines. Materiam universi omnes Graeci Philosophi, ne divino quidem Platone excepto, Deo coaequam posuere: omnem providentiam, fortassis, etiam divinitatem omnem, tum omnia jura naturae sustulerunt Democritici, & Epicurei: Pantheismum docuerunt Pythagorici, & Eleateses: Fato Deum subjecere Stoici: Aristoteles & Fatum Spinozisticum docuit in Physicis, & in animorum natura nutavit. Itaque non sine ratione veteres Ecclesiae Patres, in primis Epiphanius haeresi 67. queruntur, bonam partem haeresion ex Philosophia, seu potius Philosophiae abusu, natam. Gregorius Nazianzenus orat. 26. lamentatur, *Pyrrhonis instantias, Chrysippi Syllogismos, Aristotelis pravam artificium, & facundiae Platonis praestigias male in nostram Ecclesiam irrepsisse, tamquam Aegyptia quaedam flagella.* Tertullianus Philosophos appellat *Patriarchas Haereticorum*, quod & reperit inde Hieronymus. Legi meretur elegantissimus Moshemii libellus de turbata per juniores Platonicos Ecclesia, qui 2. tom. system. intell. Cudworthi adjectus est.

VIII. Neque hoc de vetustis tantum dictum volo, sed de ipsis quoque recentiorum Philosophorum sectis, ubi paullo confidentius vela laxaverunt. Profecto nimia admiratio Cartesianismi non leves produxit in christianam Republica errores: inde enim natus est Bekkerianismus, & Spinozismus, quod est saepe adnotatum a viris doctis. Ex renovato Epicureismo physico emerfit Hobbesianismus. Ex Chymistarum secta Fanatismus. Ex Newtoniana Pantheismum confirmare quidam adnisi sunt. Quod dico non ut Theologus haec ignoret, quae ei, hoc praesertim, ut dixi, tempore, sunt necessaria; sed ut ne in cujusquam verba juret, neve a ratione ultra, quam par est, se abicipi sinat. *Philosophiae* (inquit eleganter Clemens Alexan.

Alexandrinus (a)) ut nucis non omnia comedenda .

IX. Illud etiam accedit maximum discrimen, quod Theologia naturalis nec omni ex parte integram moralem nos docet, nec demonstrat vera media, quibus cum Deo, a quo primi hominis peccato humanum genus descivit, reconciliemur, ut vitam aeternam habere possimus. Et vero si principia Philosophiae moralis vel praeclarissimorum Graeciae Philosophorum attente examinaverimus, manca illa in pluribus, & in pluribus absurda reperiemus, quod commodius ostendemus. Hinc Apost. ad Corinth. I. cap. I. 19. scribit: *Scriptum est, perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobo.* Jam genus humanum depravatum esse atque a primaeva iustitia, & rectitudine descivisse, Ethnici ipsi agnoverunt. Inde nata apud illos orgia, & mysteria (b), quibus ad primam naturam revocare homines studuere. Quae quam nihil profecerint, inde est manifestum, quod magis etiam corruerunt. Itaque idem Apost. in epist. ad Roman. discipulans cum Hebraeis aperte docet, sine fide in Christum, & sine doctrina christiana neminem salutem habere posse ex solis operibus legis: tantum abest, ut ex sola naturali Religione habere queat. Petrus item Apostolus solemnitè illud edicit: *Non esse aliud nomen sub coelo hominibus datum, in quo oporteat nos salvos fieri, praeter Jesum Christum.*

X. Egregie & saepe hac de re disputant Patres. Unius Lactantii verba ponemus, quae sunt elegantissima: *Doctrinam Dei (inquit) sequimur, qui scire solus potest, & revelare secreta, cujus doctrinae Philosophi expertes existimaverunt naturam rerum conjectura posse com-*

(a) Lib. IV. Stromaton.

(b) Warburton Divina Moysis Missio. Lascitau les mœurs des Sauvages.

prehendi, quod nequaquam fieri potest, quia mens hominis tenebroso corporis domicilio circumsepta, longe a Dei perfectione submota est Unde nobis aliquo lumine opus est ad depellendas tenebras, quibus offusa est hominis cogitatio Lumen autem mentis humanae Deus est, quem qui cognoverit, & in pectus admiserit, illuminato corde, mysterium veritatis agnoscet: remoto autem Deo, coelestique doctrina, omnia erroribus plena sunt. Legi potest & Clemens Alexandrinus exhortatione ad Gentes, Cyrillus Alexandrinus adversus Juliani Imperatoris convicia, & quae super eadem re praeclare commentatur Huetius in lib. I. Alnetan. Quid? quod ipse Benedictus Spinoza teterrimum recentiorum Deistarum caput in Tract. Theol. Polit. cap. 16. ingenue scripsit: *Viam ad salutem nobis a revelatione tantum, non etiam a Philosophia demonstrari?* nempe tanta est vis veritatis, ut refractarios quandoque, & contumaces ipsos ad ingenuam confessionem adigat. Quam ob rem delirant Deistae, qui nos ad solam Theologiam naturalem revocare conantur; qui si attenderent animo, nullo negotio intelligerent, ex infinitis, ut dixi, Philosophorum discordiis, quam imperfecta illa sit, & nisi virgula divina regatur, turbulenta.

XI. Ceterum non ita haec dicta velim, quasi aut futurus Theologus omnem prius rationem excutere debeat, nullusque naturalis rationis sit in ipsa christiana Theologia usus; aut nihil omnino de Deo rebusque divinis Philosophia nos docere possit. Alioquin & stupidi tantum ac crudi homines Theologi summi esse possent; & supervacaneam nos operam suscepissemus in secunda hac Metaphysicae nostrae parte, qui ex naturalibus notionibus de Deo differere aggredimur. Itaque quod & ratione Theologus utatur inde perspicuum est, quod nulla disciplina apud homines sine rationis usu constare possit; tantum abest ut carere Theologia possit, quae suprema sapientia est, quod post Aristotelem Scholae Theologi omnes

concordissime docuerunt. Tantumdem igitur est rationis usum omnem a Theologia determinare, atque illam e fundamentis convellere. *Quid interest*, inquit Canus lib. IX. cap. 4. *ratione animi sublata, non dico inter rusticum, & Theologum, sed inter Theologum, & pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem?* Is idem gravissimus Theologus eodem in loco cap. 3. false eos irridet Theologos, qui ad nomen rationis, quoties Theologica pertractantur, exhorrescunt. *Erunt igitur ii*, inquit, *si ita res procedit, optimi praestantissimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, & quod jurisperitis objicitur, qui Elenchi fuerint librorum & indices, rerum interea, earumque causarum, usuum, finium, item structurae ac ordinis egregie ignari.* Id quod in Germania regnante Lutero accidit, ut sutores, qui novum Testamentum memoria mandant, magni, & praeclari Theologi haberentur; atque adeo mulierculae, quoniam Evangelia, & Paullinas Epistolas memoriter recitare poterant, omnium Academicarum Theologos ad disputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimae. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei, qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se, suamque Theologiam insinuent (a).

XII. Ceterum quum usus rationis in Theologia triplex esse possit, primus ut ex rerum naturalium notionibus de Deo divinisque rebus, quatenus brevissimus

(a) Vide & Dominicum Sotum praefat. in libros de nat. & grat. S. Cyrillus Alex. lib. II. in Julianum, Philosophiam Christianam esse ait θεωρητικόν, idest contemplatricem: ac per eam fieri, ut res divinae, quoad homini assequi fas est, ab iis, qui acrioribus sunt ad perspicendum oculis, propemodum capiantur.

simus mentis humanae captus protendi potest, differamus, quod Metaphysicae, idest naturali Theologiae, disciplinarum metatores tribuerunt: alter ut artem ratiocinandi & naturae notiones adhibeamus ad revelationem constabiliendam, & defendendam: tertius ut eadem ratiocinandi arte utamur in Scripturis divinis interpretandis, indeque Theologiae systema deducendum, & contexendum; omnes Theologo esse necesarios pronuncio. Principio in ea Theologiae parte, quae naturalis dicitur, quantulacumque ea sit, ex naturalibus rerum notionibus de Deo, ejusque attributis, de rerum creatione, & gubernatione, de naturae legibus, de mente humana, de hominum officiis, quousque iri potest, ratiocinari debet Theologus. Quin haec omnia revelata ipsa Theologia velut in antecessum, ac praebula, ut vocat S. Thomas, nota supponit. Nam revelatio posterior est creatione, quae prima est Dei manifestatio; eaque homini data est, non ut lumen rationis, quo homines sumus, extingueret, aut suffocaret, sed ut augeret, purgaret, regeret. Hinc idem S. Thomas saepe vere ac graviter pronunciat, fidem supponere rationem, quemadmodum gratia naturam supponit, ac perfectio perfectibile, ut scilicet, quemadmodum nullus esse potest gratiae locus, si nulla sit natura; ita nullus fidei, si omni ratione homines spolientur. Itaque Tertullianus in lib. de Resurrect. Carnis, praemisit, inquit, Deus naturam magistrum, submissurus & prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae. Cyrillus Alexandrinus, quum Julianus impudenter ac stulte objecisset, Galilaeorum sectam humanum esse commentum malitiose confictum, quae nihil quidem divini habeat, sed fabulis addicta, & puerili & stolidi animi parte abusa, prodigiosas narrationes in veritatis testimonium adduxerit (a); communem hominum rationem

(a) Lib. II. contra Julianum pag. 39. edit. Lips. an. 1696.

nem appellat, quo Christianos ab ea iniqua accusatione defendat. Numquid nobis Moses fabulas confuit, quum unum natura & vere Deum esse praedicat, ingenitum, aeternum, incorruptibilem, quantitatis expertem, invisibilem, immutabilem, impalpabilem, vitam ac vitae datorem, sapientiam, potentiam, omnis generationis auctorem, regem, dominum universorum? An a veritate deflexit sanctorum Prophetarum oratio, quibus id curae potissimum fuit, ut Mosaicorum dogmatum vestigiis insisterent? An sanctorum Apostolorum doctrinam inveniemus ab illa discrepantem? Ac, quae sequuntur; quo in loco efficit duo. I. Julianum ad eam Dei notionem revocat, quae communis est, & naturalis rationis. II. Quum ea naturaliter vera comperiatur, inde mendacii Julianum arguit, ac calumniae adversus Mosem, & Apostolos.

Quo in loco animadvertendum est, vehementer eos falli, qui doctrinam revelatam naturali rationi esse contrariam opinantur, quod quum scripssisset Robertus Olchor Anglus veteris Scholae Theologus, in omnium Theologorum reprehensionem incurrit (a). Enim vero principiorum naturaliter notorum (inquit egregie Sanctus Thomas) cognitio nobis divinitus est indita, quum Deus ipse sit Auctor naturae nostrae, eaque principia divina Sapientia continentur, ut propterea non possint iis revelata esse contraria, quin sibi ipse Deus adversetur (b). Sed intelligendum est, principia rationis naturalis e rebus naturae in nobis informari; ut proinde suos habeant terminos, quos qui praetergreditur, totum ille rectae rationis usum pervertit. Quocirca sunt illa quidem prima Dei divinarumque rerum intelligendarum semina, minime tamen adaequata, quaeque omnem Dei naturam, ejusque

(a) Franciscus Ferrariensis ad lib. I. contra Gen. cap. 8.
(b) S. Thomas lib. I. contra Gen. cap. 7.

que consilia, rerum praeterea cum Deo relationes omnes patefacere possint. Quomodo sensuum ideae sunt illae fontes, unde magnitudinum cognitio animis nostris informatur: sed fieri tamen nequit, ut oculi eorum pervadant, quo has cognitiones Geometra perducit. Ut igitur est aliquid ultra sensus, quod attingit ratio, ita infinita sunt extra rationis creatae limites, quae sola Dei revelatio patefacere potest.

XIII. Deinde quum nemo inducitur ad divinam revelationem acceptandam sine *motivis* quibusdam, quae Theologi *motiva credibilitatis* appellare consueverunt; haec quoque motiva ratio primum hominibus suppeditavit, id quod magna consensione Theologi omnes docuere. Nam qui privatum nescio quem spiritum induxerunt, quo in divina revelatione instrueremur, nae ii insanivere solemmniter, grandemque portam perridiculis fanaticorum erroribus aperuerunt. Quid enim est tam incredibile, quod hac ratione velut divinitus revelatum non praedicare possimus? Quamobrem quum Augustinus scripssisset, *Fidem esse cogitare cum assensione*, perquisivere in id subtiliter Theologi. S. Thomas isthuc cogitare accipit pro actu intellectus deliberantis, qui actus habet hoc quidem cum scientia communis, quod sit firma adhaesio (a). Hic vero actus intellectus, qui dicitur credere, pergit idem Theologus (b), licet non habeat inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur (est enim hoc supra naturae rationes); habet saltem inquisitionem quamdam eorum, per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo, & miraculis confirmata, nempe sunt ista adhaesionis illius motiva. Quum dixisset Paullus in 1. ad Corinth. cap. 2. v. 4. Sermonem suum demonstrationem

(a) 2. 2. qu. 2. art. I.

(b) Ibid. ad I.

nem habere in *spiritu* & *virtute*, id ita intellexit O-
rigenes in 1. contra Celsum, ut Religionis Christianae
fundamentum e duobus praesertim fontibus petenda sit,
spiritu, idest prophetiis, & *virtute*, idest miraculis, ef-
seque, ait, hanc demonstrationem ei peculiarem, quae
scilicet a *factis* est, indeque totam fidei christianae
rationem petendam, in quo veteres christianae rei A-
pologistae ferme omnes egregie versati sunt, versari-
que hodie debent ii omnes, quos pro loco, in quo
sunt positi, Christi doctrinam adversus grassans in dies
profanorum genus tueri oportet (a).

XIV. Nec alia ratione haec ceteri Theologi expli-
cant, quorum ego loca heic praetermitto, ne longior
justo sim. Durandi tantum a S. Porciano intactum
locum, plane egregium, etsi longiusculum, praeter-
mittere nequeo. Is sic super ea re differit (b): Ra-
tio non totaliter dimittitur a credente, imo non est possi-
bile aliter credere, saltem meritorie (c). Quum enim cre-
dere sit quoddam assentire; assentire autem nullus potest,
nisi ei, quod apparet verum; oportet quod illud, quod cre-
ditur, appareat rationi verum vel in se, vel ratione me-
dii, per quod assentitur; & si non in se, sed tantum
ratione medii, illud medium apparebit verum vel in se,
vel per aliud medium; & si non est processus in infini-
tum, oportet quod devenitur ad primum, quod apparet
rationi esse verum in se & secundum se: & tale secun-
dum se concordat rationi; igitur fides non excludit ratio-
nem, sed supponit praeviam, licet non rationem demon-
strati-

(a) Vide Houtville operis egregii La Religion Chrétienne prouvée par les faits dissertatione praeliminari.

(b) In 3. dist. 24. qu. 3. n. 8.

(c) Quae ego omnia non probo: nam distinguere debe-
mus inter eam fidem, quae meritoria est, quae esse ne-
quit, nisi a Dei gratia; & eam, quam historicam ap-
pellam.

strativam (a); unde ipsemet Salvator doctrinam fidei, quam
praedicabat, reduxit ad quaedam apparentia in se, scili-
cet ad miracula, ut ex apparentibus & visis ratio assen-
taret dictis non apparentibus: unde ipse dixit Joan. 10.
postquam dixerat, ego, & Pater unum sumus, quod est
non apparens in se, si enim non facio opera Patris mei
nolite credere, si autem facio, & si mihi non vultis
credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis
quia Pater in me est, & ego in Patre. Et idem fuit
de doctrina Apostolorum, de qua dicitur Matth. ult. quod
praedicaverunt Deo cooperante & sermonem confirmante se-
quentibus signis. Atque hoc est plane Aristotelicum:
nam $\pi\acute{\iota}\sigma\tau\iota\varsigma$ (inquit ille) $\alpha\pi\omicron\delta\epsilon\iota\gamma\iota\varsigma$ $\tau\iota\varsigma$, fides quaedam
est

pellare licet, quam argumentis factum aliquod probanti-
bus denegare non possumus, si sint illa ab omni exceptio-
ne immunia. Quo modo ex. g. daemones credunt illi
quidem & contremiscunt, iis commoti argumentis, qui-
bus quo major eorum ratio est, minus resistere possunt.
Est haec historica fides. Sed non haec demum est meri-
toria, sed illa, quae est efficax per charitatem, quae
merum Dei donum est. Ad priorem ergo fidem faciendam
factorum argumenta, adeoque rationis usum, sine qua nul-
lum esse potest argumentum, necessaria esse ajo: postero-
rem gratiae esse constat.

(a) Hoc ita intellige, ratione demonstrari quidem Deum
esse loquutum, quod satis est, quo ea dogmata habeamus ve-
ra, quae ille docuit: at non dogmata ipsa demonstrari,
quod necessarium non est, postquam constitit, a Deo esse
tradita. Ajo, ex. gr. Deum esse unum eundemque sub
tribus hypostasibus subsistentem. Si constat id a Deo
esse revelatum, necesse non est, ut id dogma instar Eu-
clidis theorematum demonstretur: demonstratio enim fidei
hoc absolvitur, ut constet Deum esse loquutum, non ut plene
ratione nostra intelligamus, quae ille loquutus est.

est demonstratio: tunc enim maxime credimus, quum recte conclusum esse arbitramur (a).

XV. Superest nunc, ut illud peruestigemus, quousque rationi, & Dialecticae in Dei revelatione interpretanda, & ex ea latentes conclusiones deducendas, indulgere possit Theologus: seu quatenus ex divina Scriptura philosophari liceat, & quousque probanda sit, vel improbanda Scholasticorum methodus. Quae quamquam videri possint aliquibus aliena ab hoc loco, non sunt tamen. Nam qui in *naturali Theologia* tirones instruere conor, quo ad revelatam aptiores sint, rationis in re christiana genuinum usum demonstrare officii esse mei duco, ne illi ratione abutentes, & a revelata juxta atque a naturali excidant; eoque id libentius efficio, quo rerum hujusmodi imperiti quidam, aut nomini meo infesti, ea super hac re vulgavere, quae a principiis, quibus ego illa pluries edisserui, toto, ut dicitur, coelo aberrant.

XVI. Scriptura data est homini, idest animanti rationis participi & utenti, ideoque rationis usum supponit, quem formet, sustineat, & regat, ut superius diximus. Ergo debemus intelligere, aut si primo intuitu non intelligamus, accurate peruestigare verborum divinatorum sensus, eorum extensionem, usum, consequentias, idest *cor Dei studere in verbis Dei*, ut loquitur Gregorius Magnus. Atque hoc est *philosophari hominem ex Scriptura*. Hoc tantum abest, ut in Theologia christiana vetetur, ut potius non sit aliud christiana Theologia. Legatur Origenes in 6. contra Celsum, qui id ut probet, Scripturae loca duo profert, alterum Proverb. 10. 17. alterum Ecclesiast. 21. 18. Quamquam autem id per se sit perspicuum; tamen ne ii, quibus vetera juxta & nova sunt ignota, conviciari

(a) *Aristoteles lib. 1. Rhet.*

pergant, sequentibus auctoritatibus id demonstrabimus. Paulus 1. ad Corinth. 15. 20. *Ne sitis pueri intelligentia, sed malitia parvuli estote, intelligentia autem perfecti*. Et in eadem epist. 10. 15. *Ut prudentibus loquor: vos ipsi judicate, quod dico*. Id ipsum comprobatur ex iis Scripturarum locis, in quibus non tantum Apostoli, sed Christus ipse adversus Judaeos argumentantur ex Scriptura, aut in quibus ad scrutinium Scripturarum eos remittunt. Hinc cultum nostrum vocat *rationalem* Paulus ad Rom. Comprobatur praeterea ex iis, qui, quod ratione, prout oportet non utuntur, reprehenduntur. Deuteron. 32. 28. & 29. *Gens absque consilio est, & sine prudentia! utinam & intelligerent, & novissima providerent*. Marc. 8. 17. & 18. *Nondum cognoscitis, & intelligitis? aut caecatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis?* Praeterea inter maxima mala, quae Deus homini minitatur, illud certe est gravissimum, ut habentes verbum Dei ad salutem, nesciant illud intelligere. Isaiae 6. 8. *Excaeca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus clauda, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum*. Quam prophetiam impletam esse in Hebraeis docet Matth. 13. 13. & Mar. 4. 11. 12. His omnibus accedit quod Patres ferme omnes hoc scrutinium perpetuo moneant, quorum loca vide apud Petavium in prolegomenis Dogmatum.

XVII. At hoc scrutinium Ecclesiae, idest Pastorum quidem proprium est, jureque iis divino praeceptum, Theologis vero ceteris jure Pastorum commissum; nec ad alios pertingit. Et quidem Pastorum est, quia *Populus ab iis legem Domini requirit*, ut Malachias loquitur: ei vero officio parere nequeunt, nisi sint in studiis Scripturarum, & Ecclesiasticorum monumentorum omnium versati. Praeterea cura Episcoporum spiritualis est; pascere debent populos cibo verae doctrinae:

ergo *substantia sacerdotii sui sunt divinae Scripturae*, ut Auctor librorum Dionysii Areopagitae scribit verissime. Intelligebant id veteres Episcopi, quorum idcirco tot commentarios, tractatus, homilias, expositiones, quaestiones in Scripturas habemus. Intellexere Patres Synodi VII. oecumenicae, qui can. II. statuunt, ut *nemo deinceps ad Episcopatum promoveatur, nisi qui SCRUTABILITER, & non transitorie, legere sciat sacros Canones, Evangelium, divini Apostoli librum, & omnem divinam Scripturam, ut secundum Dei mandata conversari possit, & docere populum sibi commissum*. Intellexere Patres Concilii Tridentini, in quo quum ea quaestio proposita esset, utrum deberet Concilium examen instituire dogmatum, quae Lutherani negabant, essentque plures, qui inficiabantur, eam ob rationem, quod essent alias ab Ecclesia examinata & definita, id omnino fieri oportere decrevere, quod Pallavicinus copiose retulit. Ceterum quum Pastores, adulto Christianismo tot curis pares non sint, creati sunt Cathedristae, Concionatores, & Theologi, qui haec studia majori otio excolerent. His semel ad hanc curam vocatis incumbit naviter eam peragere. Legere Scripturas oportet, subsidia omnia comparare, quibus ejus sententias illustrent, atque in vitam christianam derivent. Instruere in Academiis juventutem; errores refellere; tantum non litigare inutiliter.

XVIII. Jam omnium hoc studium & scrutinium esse nego: nam in Ecclesia non omnes sunt Pastores, sed major pars oves. Illorum ergo cura est pascere: horum officium audire. Qui haec communia omnibus faciunt, ii oeconomiam a Christo institutam, ab Apostolis praedicatam, a tota veteri Ecclesia confirmatam, foedissime perturbant. Porro quum Episcopi, tum ceteri Theologi iis regulis hoc scrutinium regere debent, quas Trullani PP. Can. 19. praecepere. *Qui Ecclesiis, inquit, praesunt omnem Clerum, & populum*

lum doceant pietatis, & rectae Religionis eloquia, ex divina Scriptura colligentes intelligentias, & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed & si ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiae luminaria & Doctores exposuerunt.

XIX. Id ita si est, inquit aliquis, ceteri Christiani a divinae Scripturae lectione arcebuntur; quod quum ipsi divinae Scripturae adversatur, tum cum sententia totius veteris Ecclesiae pugnat. Scripturam ipsam per se esse omnibus datam haec demonstrant. I. Quod lingua populari omnes divini libri scripti fuerint. II. Quod legem contineant vitae beatae adipiscendae: leges autem non unis sapientibus, sed omnibus dantur. III. Quod in iis omnes generatim ad lectionem saepe incirentur. Sed & tota vetus Ecclesia id praedicat, Origenes (a), S. Joannes Chrysostomus (b), S. Basiliius (c), S. Gregorius Nyssenus (d), S. Ambrosius (e), S. Augustinus (f), S. Gregorius Magnus (g), S. Thomas (h). Longum esset tot testium verba recitare. Id sat est scire, veteris Ecclesiae sententiam esse eam, quam S. Thomas loco laudato his verbis concepit: *Scriptura sacra communiter omnibus proponitur . . . & ideo spiritualia sub similitudinibus corporum*
propo-

(a) Lib. 4. & 6. contra Celsum.

(b) Hom. 3. de Lazaro, hom. 2. in Matth., hom. 9. in ep. ad Coloss. &c.

(c) In regulis breviorib. Reg. 95. & alibi.

(d) In psalmos.

(e) In psalm. 118. & praef. in Lucam, ac alibi.

(f) Lib. 6. Conf. cap. 3. & alibi.

(g) Hom. 15. in Evang. praef. in libros Moral.

(h) 1. p. 9. 1. art. 9.

proponit ; ut saltem vel sic rudes eam capiant , qui ad intelligibilia secundum se capienda non sunt idonei .

XX. Respondeo verum esse scripturas esse omnibus datas , ut omnes essent ad omne opus bonum instructi ; sed hoc triplicem habet sententiam ; primam , finem divinae revelationis non esse instructionem sapientum , sed omnium omnino : alteram , ut omnes , qui satis instructi sunt , quo eam legant , posse inde vitae regulas haurire : postremam , ut omnes earum legum iusti sint interpretes . Ac primae quidem duae sententiae verae sunt . Tertia est manifesto falsa : nulla enim in Republica authentica legum interpretatio est omnium , etiam idiotarum , sed aut principis , aut senatus . Neminem , qui divini Codicis linguam sciverit , ab ejus lectione arcet Ecclesia : quicumque potest , legat . Sed ita tamen legat , ut quae intelligit in rem suam convertat : eorum , quae non intelligit , ab Ecclesia intelligentiam roget . Atque ita intelligendi sunt ii sacri Codicis loci , qui nos ad lectionem exhortantur : ita Patres .

XXI. Jam (ut ad propositam quaestionem redeamus) æ ambiguitate decipiamur vocabuli , observandum est , triplex statui posse Scripturae scrutinium . Primum quo illius doctrinae ad normam rationis naturalis exigantur . Secundum quo investigetur , sit ne in Scriptura id , de quo contenditur . Tertium quid sequatur ex Scripturae pronunciatis ; quidve sit illis oppositum . Ac primum quidem scrutinium , vel intelligitur ita , ut in singulis doctrinis revelatis ostendatur nihil esse quod principiis rectae rationis adversetur ; vel ita , ut recta ratio sit suprema norma credendorum , & non credendorum ex Scriptura , quod contendit Auctor Anonymus libri *Philosophia Scripturae interpres* , ac reliqui Deistae , quodque agit Collinus in libello de *libertate cogitandi* . Primo modo scrutinium hoc acceptum duplici ex causa est Theologo necessarium . Primum ut scrupulos

ratio.

rationis compescat , fidemque securiorem faciat , quod docent Origenes praef. contra Celsum , S. Basiliius in sermone de fide , verustique Patres ferme omnes . Enim vero nequit esse mens quieta , quae aliud sibi videtur intelligere , aliud debere credere , quousque doceatur , dogmata revelata rationis quidem humanae captum superare , *rectae* tamen *rationi* non esse adversa . Nam ut libet voluntatem per fidem Deo submittas , si tamen apparens quaedam ratio obmurmurat contra , animo a scrupulis pacatus esse non potes . Quocirca utilissimum est ad scrupulos quorundam compescendos , aut eradicandos , ostendere , nihil esse in christianis dogmatibus , quod e diametro cum recta ratione pugnet , multa licet superiora , ad quae ratio nullo modo pertingit , quaeque credere sit necesse , quando illa esse revelata constat ; in quo ipsam rectam rationem consentientem habemus , quae docet Deum esse supremam rationem , adeoque ei parendum in omnibus etiam sine ulla alia ratione , modo ex factis constat , a Deo esse revelata . Deinde , ut refellantur ii , qui docent Theologiam christianam esse principiis *rectae rationis* adversam , ignari quid istuc *recta ratio* sibi velit , quorum & olim fuit magna copia Gentilium , & Arabum , & nunc est Deistarum . Itaque quum veteres Apologistae christianae Religionis ; tum B. Thomas , alique Scholastici , & nuper Theologi ceteri , hanc in primis sibi provinciam traditam crediderunt , ut demonstrarent argumenta Gentilium , Arabum , & Deistarum fallaces esse argutationes , nihilque esse in Theologia nostra rectae rationi contrarium ; multa licet superiora ; qua in re excelluit B. Thomas in utraque Summa . Et quamquam non tam studuit conciliare dogmata fidei cum principiis rectae rationis , quam cum principiis Philosophiae Aristotelicae , & Arabicae ; in quo esset reprehendendus , nisi eo tempore publice creditum fuisset , *rectam rationem* , & Philosophiam Aristoteli-

cam.

cam unam eandemque rem esse : tamen & rationem atque viam , quam ceteri sequerentur , demonstravit , & vim Arabicarum argutationum acutissime pervidit , & perfregit omnem .

XXII. At quod Auctor *Philosophiae Scripturae interpretis* contendit , nec Christianus , probare potest , nec in non Christiano locum habere . Nam Christianus intelligit Scripturam esse ipsam Dei rationem per prophetiam homini communicatam ; adeoque furiosi esse hominis ponere rationem humanam imbecillem , & brevissimam , humanis foeditatibus longe depravatam , pro norma summae rationis Dei ; quippe ratio ipsa dicat , normam securiorem esse debere normato . Accedit quod si ratio non tantum *instrumentum* est , quo accipiantur quae sunt credenda , & facta , quae credenda docent , ad veri criterium expendantur , quod nos docemus , sed *norma* credendorum ita , ut antequam ad Scripturam accedamus , illa nos doceat omnem veritatem Religioni necessariam , ut Auctor iste contendit ; profecto divina revelatio inutilis erit , quando satis superque per rationem habere omnia possimus . Tandem contrarium est Scripturae , quae Philosophiam comparatam ad Dei revelationem vocat inanem fallaciam . (ad Coloss. 2.) & prudentiam , quam Deus reprobavit (1. ad Corinth. 1.) In non Christiano locum habere nequit ; quia huic demonstrandum est , solam rationem naturalem non esse satis ad hominem e vitae humanae coeno sublevandum , adeoque necessariam esse divinam aliquam institutionem . Ex quo sequitur , ut demonstrata semel Divinitate Scripturarum , earumque necessitate , non possit haberi ratio humana pro illarum norma . Videant nunc Anonymi fautores quales Theologi esse velint , christiani scilicet , an profani , ut sciamus quo pacto debeamus cum illis disputare .

XXIII. Alterum scrutinium & est Ecclesiae prout continet Pastores : & Theologorum , velut Doctorum

a Pastoribus constitutorum : utrique enim apud nos conceditur . Sed Ecclesiae proprium est , & authenticum , Theologorum ex oeconomia , vel in partem curae ab Episcopis adscitorum . Et quidem Ecclesia diligenter examinat , sint ne in Scriptura , & Traditionibus Apostolicis ea dogmata , quae proponit credenda , atque in eo examine omnes rationis , & critices fontes versat ; quippe , ut Theologi dicunt , *Spiritus Dei assistit Ecclesiae prudenter agenti , non vero inconsulto , & temere* . Itaque in Conciliis omnibus Oecumenicis palam in medio proponebantur Codices sacri , & in singulis quaestionibus Patres attentissime Scripturas , & Traditiones perscrutabantur . Atque ubi Episcopi sibi solis fidere noluerunt , adhibuere Theologos , qui in *Congregationibus Synodalibus* , res pro , & contra expenderent ita , ut facilius veritas innotesceret . Patet hoc ex historia Conciliorum perpetua . Inde & veteres Patres omnes , & posteriores Theologi hanc sibi provinciam demandatam crediderunt , ut Scripturas diligenter versarent , & exponerent . Episcopi quidem divino , ut diximus , ad id praecepto vocati , ac jure suo : Doctores ab Episcopis adsciti , ac missi . Hinc natae sunt homiliae , commentarii , tractatus , libri polemici , systemata theologica . Calumniatur ergo Collinus , dum scribit , prohiberi apud nos hujusmodi scrutinium , nihilque aliud esse Romanam Religionem , nisi fidem sine ulla ratione ; in quo illum solemniter mentiri , ac sine ullo pudore , Catholicorum libri satis demonstrant . Quid enim aliud sunt tot acta Conciliorum , tot Commentarii in Biblia , tot Theologorum systemata ? Sed isti non sibi fieri satis putant , nisi ea inducta in Religionem libertate , qua illam singuli dilacerent , ac funditus subvertant , qua Pastorum ac Ovium , Doctorum & Discipulorum discrimen omne auferatur , ut ea tandem sit vera Religio , non quae a Deo demissa est , sed quae mulierculae delirae , sutori , lanioni ,

ni, villico, bubulco, item ebro, furenti, mentecapto, scelestissimisque quibusque placuerit, ut tum tandem belle cum Deo, ac hominibus, si Diis placet, agatur. Quid autem est aliud humanitatem omnem exuere? Quid gigantum in morem cum Diis bellare? Sed pudet me cum furiosis differere. Illud addo, & hoc etiam scrutinium ab Episcopis; & Theologis magna cum cautione adhibendum esse: nam, ut Esichii verbis utar in Levit. lib. II. cap. 6. *ut qui calefit, non propius ad ignem accedit: ita qui de Deo disputat. Apposite quoque Chrysost. homil. 2. in Epist. ad Hebraeos, quum ubique religiosa circumspēctaque mente opus est, tum maxime quum de Deo loquimur, vel audimus; cui illud Salviani consentit in lib. I. de gubernat. Dei, Cum grandi metu, ac disciplina etiam pro Religione dicere debemus.*

XXIV. Quod spectat ad ultimum, in quo proprie Theologia Scholastica posita est, varie ea quaestio in Ecclesia agitata fuit. Plerique veteres invehuntur contra usum Dialecticae in Theologia. Tertull. *de praescript.* late hunc locum exequitur cap. 7. *Inferunt, inquit, Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit struendi, & destruendi versipellem, in sententiis coactam, in conjecturis duram, in argumentis operariam contentionum, molestam sibi ipsi etiam, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit. . . . Quid ergo Athenis, & Hierosolymis, quid Academiae, & Ecclesiae, quid Haereticis, & Christianis? Nostra igitur institutio de Porticu Salomonis est, qui & ipse tradiderat, Dominum in simplicitate quaerendum. Viderint qui Stoicum, & Platonium, & Dialecticum Christianismum protulerunt. Ambrosius quoque lib. I. de Fide cap. 3. de Arianis loquens: Omnem, ait, vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt, quae Philosophorum sententia definitur, non adstruendi vim habens, sed destruendi. Sed non in Dialectica placuit Deo saluum facere populum suum: Regnum enim*

enim Dei in simplicitate fidei positum est, non in contentione sermonis. Videtur idipsum docere S. Basilii in eo sermone *de fide*, quem supra laudavimus. Plura alia videri possunt apud Petavium loc. cit. cap. 3. Longus saepe eandem in rem est Sanctus Cyrillus Alexandrinus. Julianus (a) quum superbire videretur iis disciplinis, quas Graeci longe lateque excoluerant; in primis Geometria, Astronomia, Musica, Cyrillus docta oratione demonstrat & eas vanas esse, ac nihil solidi continere, quo vitam beatiorē efficere queant; & vero sapienti, idest Dei studio, opus non esse; ut longe contemnere videatur. Quin adhibet eandem in rem & Graecorum quoque sapientiorum iudicium, Socratis, Platonis, Xenophontis, Porphyrii. Certe Plato in Phaedone ita Socratem disputantem inducit, ut profiteatur, se virum ea dedocere debuisse, quae nimia curiositate juvenis didicerat, ac iis subtilioribus inanibusque disciplinis posthabitis, ad morum studium se convertere.

XXV. Haec atque acriora multo in Theologiam Scholasticam jaciunt juniores Haeretici. Lutherus in lib. adversus Jacobum Latomum asserit Theologiam Scholasticorum esse nihil aliud, quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Coloss. I. II. Apost. praecavendam praecipit. Et in lib. de abroganda Missa privata, furore percitus pronuntiat, *Academias esse Antichristi lupanaria.* Digna impuro homine vox! Jam nostrorum eruditorum quidam, in primis Melchior Canus, non raro in Scholasticae Theologiae abusum irascuntur, quum quod saepius ex Aristotele differunt, quam ex Scriptura; tum quod quaestiones plerumque inanes, spinosas, & periculosas serunt. *Intelligo autem, inquit ille lib. VIII. cap. X. fuisse in*
Schola

(a) Apud Cyrill. Alex. lib. V. in Julianum.

Schola quosdam Theologos adscriptitios, qui universas quaestiones theologicas frivolis argumentis absolverint, & vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes ediderint in Theologia commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et quum in iis sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleat, nihil ne ex gravi Philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis, Scholastici tamen, si superis placet, Theologi vocantur. Nec Scholastici sunt, nedum Theologi, qui sophistarum foecem in scholam inferentes, & ad vomitum viros doctos incitant, & delicates ad contemptum. Et lib. ix. cap. i. Hoc vero seculo, inquit, fuisse etiam in Academiis multos, qui omnem ferme Theologiae disputationem sophisticis, ineptisque rationibus transegerint, utinam ipsi non fuissimus experti. Egit autem Diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversus ingruentes ex Germania haereses oportebat Scholae Theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prorsus haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, quoniam verae Theologiae solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Sed & lib. viii. cap. i. alterum Scholasticorum quorundam vitium reprehendit: Intelligo etiam, inquit, in Schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tum optime differuisse se putant, quum contra Doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque & vixis totas chartas implere. Sed aliud est vitia reprehendere, aliud Scholas omnes, quod furiosum est hominis, abolere. Illa enim in moribus sunt posita, quos emendare possis: sine hac nullius doctrinae institutio esse potest. Apposite Hieronymus epistola illa celebri ad Paullinum: Agricola, caementarii, fabri metallorum, lignorumque caesores, lanarii quoque, & fullones, & ceteri . . . absque Doctore esse non possunt,

possunt, quod cupiunt. Ut ergo materiem, seu quaestiones quasdam quandoque in Scholasticis jure culpemus, & id quoque quod nimium Aristotelem, & Arabes extulere; artem ramen commendamus, ac probamus, in qua Scholae Theologi praecelluere. Emendetur ergo materies: ad principia sua revocetur Theologia: ars retineatur; tantum vitia, quae illi adhaesere, tergantur.

XXVI. Itaque res ita componi potest. Argumentari in Theologia christiana ex Scripturis, & Traditione, quae sunt propria Theologiae nostrae principia, nec improbari potest, & est necessarium. Nam quae alia ratione generales Scripturarum sententias speciebus particularibus adaptare, quae in illa sunt occulta in lucem deducere, doctrinarum revelatarum harmoniam demonstrare, falsa dogmata internoscere, superstitionem a Religione fecernere, argutias haereticorum refellere possumus, nisi argumentatione? Qui hoc facit, non qui garrit ex Arabica Philosophia, is est Scholasticus Theologus. Quem vero intelligimus, ait idem Canus, Scholasticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, qui de Deo, rebusque divinis apte, prudenter, ac docte, ex literis, institutisque sacris, ratiocinatur. In Scriptura nempe, & Traditione continentur principia christianae Religionis; consequentia autem, aut repugnantia, quae nosse debet Theologus, argumentatione eliciuntur. Non igitur negligenda argumentatio, sed vitia argumentationis refecanda. Ad rem idem Canus cap. 20. Potest esse quidquam absurdius, quam sola disciplinae principia habere definita; conclusiones vero, quae certo ac evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorare velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in Geometria, Physica, Astrologiae quisquam assereret, vere, & jure stultissimus haberetur. Lege & Petavium cap. v. Prolegom. Et vero quae alia ratione systemata Theologica a Theologis novarum Se-

Starum scripta sunt (a)? Puderet Lutherum, si viveret, ac remisisset primaevus ille furor non blasphemiarum tantum, sed frequentium ineptiarum, quibus ille libros suos velut gemmis distinxit, quae jure ac merito Melanctoni ipsi fidissimo Achari & admiratori fastidium, quandoque etiam stomachum, fecere. Sed vitia Dialecticae, aut potius Dialecticorum, & aliorum, qui humanas disciplinas pertractant, ea vero in Theologiam invehere, & nobilissimam scientiam profanum in morem foedare potius, quam ornare, id, inquam, cavendum sedulo Theologo. Neque aliud veteres illi Patres, qui Dialecticam & Philosophiam accusant, intellexerunt. Ceteroquin illi ipsi & ratiocinantur, & Philosophorum regulis utuntur, etiam iis in locis, in quibus Philosophos reprehendunt, & veram Philosophiam commendant, id, quod iis est exploratum, qui in eorum scriptis vel mediocriter sunt versati. Sed videor modum excessisse, ac eorum, qui haec lecturi sunt, veniam peto.

DEFINITIONES.

Def. I. **D**eus est Ens aeternum, omniscium, liberum, ab omni materiae compage segregatum, in se perfectissimum, sibi ad beatitudinem sufficientissimum, universi causa, ejusque optimus gubernator.

Scholion. Deum esse id, quo melius excogitari nequit, saepe ex communi sapientum sensu definit Augustinus.

(a) Vide Job. Frid. Stapferi praef. in Instit. Theol. Polemicae editae Tiguri an. 1743. 1747.

gustinus (a). Eandem Dei notionem statuit Sanctus Anselmus in Menologio. Eandem posuit & Cartesius in meditatione tertia; ac inde Deum existere ita confecit, quod nec esse possit notio Entis infinite perfecti, nisi ab Ente ipso infinite perfecto, nec notio isthaec Ens infinite perfectum exhibere possit, nisi existentiam complectatur, quae perfectionum, ut ille ratiocinatur, praecipua est. Socrates in Phaedone Deum vocat, quod idem & sibi aequabile semper est, ipsum pulchrum, ipsum ens, & omne, τὸ ἴσον, τὸ καλόν, τὸ ἕκαστον. Speusippus Platonici Philosophus in definitionibus Platonici Deum definit *vivens immortale, ad beatitudinem sibi sufficiens, essentiam sempiternam, naturae ipsius boni causam*. Nostrae persimilem Stoici brevem naturae divinae descriptionem dediderunt, quam retulit Laërtius (b). Spinoza ipse (tanta est veritatis vis!) Deum habet *Ens absolute infinitum, hoc est substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam & infinitam essentiam exprimit* (c). Itaque ne Athei quidem a communi hac sapientum omnium persuasionem in Dei natura describenda discedere audent. Eadem vero persuasio, paullo licet involutior, inter gentes etiam barbaras reperitur, quarum ut nulla est, quae non aliquam supremam hujus mundi causae notionem habet, ita nulla, quae eam non concipiat velut infinite perfectam. Quocirca ex communi gentium omnium persuasionem nostra haec definitio proficiscitur, ut si res definitione ista comprehensa revera existere demonstraretur, quod paullo post efficiemus, constabit Deum existere.

II. Omni-

(a) Vide lib. I. de doct. christ. cap. 6. & 7. & libros Soliloquiorum.

(b) Lib. 7. sect. 147. Vid. & Cic. de Nat. Deor. lib. II.

(c) Ethic. part. I. def. 6.

II. Omniscentia est omnium earum rerum, quae aut sunt, aut futurae sunt, aut possibiles, perfectissima comprehensio.

Scholion. Solet apud Theologos divina scientia ita distingui, ut altera sit *simplicis intelligentiae*, altera *visionis*. Ea scientia, qua Deus intelligit omnia possibilia, velut possibilia, *simplex intelligentia* appellatur. Ea vero, qua Deus videt futura, *scientia visionis*, & *praescientia* dicitur. Quum autem rerum *futuratio*, ut loquuntur, a Divina voluntate, & libertate pendeat, inde factum est, ut scientia visionis diceretur etiam *libera*. Porro sunt futura in duplici classe posita: sunt enim alia *absoluta*, alia *conditionata*. Hinc recentiores quidam Theologi tertiam addiderunt Deo scientiam, quae futurorum liberorum conditionatorum sit. Quumque futura haec mixta videantur ex *possibili* & *futuro*, tertiam hanc scientiam *mediam* appellavere. Interim animadvertendum est, totam hanc scientiae divinae partitionem non spectare naturam Dei, in qua nihil esse potest multiplex & varium, sed pertinere tantum ad classes objectorum scientia illa comprehensorum. Praeclare S. Thomas, *ea quae sunt divisim*, inquit, & *multipliciter in creaturis*, in Deo sunt *simpliciter & unite*, ut supra dictum est. Homo autem secundum *diversa cognita habet & diversas cognitiones*. . . sed haec omnia Deus una & simplici cognitione cognoscit (a). Ac sunt haec in simplici Dei natura perspicua. Illud non aequae patere videtur, sed disquisitione accurata esse investigandum, recte ne Divinae scientiae objecta in tres classes conferantur, ut alia sint *mere possibilia*, alia *futura absoluta*, alia *futura libera & conditionata*. Primum, quod difficultatem facit est, quod si quidquid intelligentia sua complectitur Deus futurum aliquan-

(a) I. par. q. 14. art. 1. ad 2.

quando est, nulla ei *mere possibilem* objectorum classis inesse potest; tota ergo scientia *praescientia* est. Tum si futura omnia aeternis Dei decretis constituta sunt, ei futura omnia absoluta sunt; quae si non sunt, ne decretis quidem Dei comprehenduntur omnia futura, ac erit in natura rerum quidquam *puri casus*. Si autem omnia futura absoluta, nulla sunt respectu illius conditionata. Difficilia sunt haec & sublimia: itaque efficere, ut tertiam illam Dei scientiam oppugnarent plures. Id constat, nihil primo Enti ignotum esse posse: hoc, qua ratione & via sit notum, ac quot respectus ejus habeat scientia, non aequae rationi constat. Meminerimus esse debere infinitas propositiones, quae ad Deum, ac res divinas pertinent, quarum mentibus nostris impossibile sit rationes expedire. Sed ea de re suo loco disseretur.

III. Omnipotentia est potentia ea omnia solo nutu faciendi, quae non sunt intrinsecus impossibilia.

Scholion. Solet Dei potentia distingui in *absolutam* & *ordinatam*, seu *physicam*, & *moralem*, ut alii vocant. Potentia absoluta & physica est tota Dei vis activa, quacumque patet. Ab hac potentia nihil potest eximi, nisi tantum *impossibilia intrinseca*, quippe quae non sunt capacia existentiae. Potentia ordinata & moralis est eadem Dei vis activa quatenus limitatur ex suis attributis aut physicis, aut moralibus: itaque minor est potentia physica. Quod attribuitur potentiae (inquit S. Thomas) (a) secundum se consideratae, dicitur Deus posse secundum potentiam absolutam, & hujusmodi est omne illud, in quo potest salvari ratio entis, ut supra dictum est. Quod vero attribuitur potentiae divinae, secundum quod exequitur imperium VOLUNTATIS JUSTAE, hoc dicitur Deus posse facere de potentia ordinata.

Tom. II.

C

dina-

(a) I. par. q. 25. art. 5. ad 1. & de potentia in qq. disputat.

dinata. Haec itaque potentia ad ea tantum protenditur, quae sunt consona sapientiae divinae regulis, bonitati, iustitiae, sanctitati: quae his contraria sunt, ea a potentia hac morali eximuntur. Quamobrem sunt plura, quae intrinsecus sunt possibilia, quaeque sub ambitu potentiae physicae continentur, idest quae non excedunt vim Dei activam, sed interim effici a Deo nequeunt, utpote quae regulis sapientiae Divinae, aliisque Dei attributis moralibus adversantur. Quae Dei potentiam physicam excedunt, idest quae existentiae non sunt capacia, sunt *impossibilia physica & extrinseca*: quae vero potentiam moralem *moralia Dei impossibilia* dici possunt. Priora efficere Deus non potest, quia esse illa non possunt: posteriora non potest, quia non vult: non vult autem, quia non potest velle, quae cum sua natura pugnant. Τὸ γὰρ, inquit Athenagoras *de resurrectione*, ἀβέλητον, ἢ ὡς ἀδίκον αὐτῷ εἶναι, ἢ ἀνόμιον, *Quod Deus non vult, ideo non vult, vel quod injustum sit, vel quod indignum.*

IV. Providentia est earum rerum, quae sunt, aut futurae sunt, praescientia, dispositio, & gubernatio, idest *ratio ordinis partium in toto, & ordinis rerum in finem* (a).

Scholion. Duo sunt in Providentia necessaria. Primum futurorum praescientia: secundum actio, qua singula futura quum ad fines suos peculiares, unde totum arde, & sapienter coagmentatum existat, tum ad communem quemdam & ultimum agantur. Sine alterutro Providentia nec consistere, nec intelligi potest. Deus ergo erit providus, si & quae sunt, arte & regula facta sunt, & ita singula suis locis ac temporibus aptata, & cum singulis colligata, ut inde mirus partium atque totius concentus existat; & cuncta eum finem

(a) S. Thom. 1. part. q. 22. art. 1.

finem, ad quem aliquem sint facta necesse est, non spectent tantum, sed perpetuo sequantur, ac tandem consequantur. Id quod sic se habere in hac rerum universi ate, inferius sumus demonstraturi.

V. Religio est perfectus amoris, obsequii, & omnimodae servitutis cultus, ei exhibitus, cui ejusmodi cultus natura ipsa debetur.

VI. Superstitio est cultus, aut ex erroneis circa rem cultam opinionibus manans: aut ei exhibitus, cui non debetur; aut exhibitus modis & ritibus absurdis, minimeque rei cultae atque colenti consentaneis.

Scholion. Opinatur Cicero (a) Religionem dictam esse a *relegendo*, quod sit lecta Dei cognitio lectusque cultus. Probat eandem originationem Augustinus (b). At Lactantius a *religando* dictam putat, qua nempe vinculo pietatis Deo obstringamur & religemur (c). Si rem spectemus, utrumque est verum. Nam religio & lectus cultus esse debet, non qualiscumque nimirum, sed naturae divinae, & humanae consentaneus: & Religione quasi vinculo quodam amoris, obsequii, timoris, Deo adstringimur. Videntur veteres Latini pietatem a religione distinxisse: nam pietatem vocant internos amoris, venerationis, obsequii, timoris, spei, actus, omnemque animi castitatem: religionem vero exteriorem pietatis consentaneis signis in primis sacrificiis, testificationem.

Duae igitur sunt Religionis quasi partes, pura Dei cognitio, ejusque relationis, quam homo cum eo habet, & proprius ac sincerus cultus. *Pietas est*, inquit Eusebius, *quando quis ad unum & solum Deum, quem verum esse confitetur, & qui revera est, respicit & se.*

(a) Lib. II. de Nat. Deor. cap. 28.

(b) Lib. x. Civit. Dei cap. 4.

(c) Lib. III. Instit. divinar. cap. II.

¶ *secundum eum vitam instituit (a)*. Itaque non potest veram Religionem habere, qui in alterutra parte peccat. Scitissime Lactantius: *Non potest, inquit, nec religio a sapientia separari, nec sapientia a Religione secerni; quia idem Deus est, qui & intelligi debet, quod est sapientiae, & honorari, quod est Religionis (b)*. Ac vero quod pura Dei cognitio, idest Entis perfectissimi, & sapientissimi, a quo rerum haec universitas facta est & gubernatur, prima sit & maxima Religionis pars, inde patet, quod ea cognitione sublata, aut erroribus foedata, cultus amoris, & servitutis aut esse nequeat, aut non esse rectus. Egregie Cicero: *Nisi constet Deum esse, ejusque vi atque numine omnia facta esse & servari, quae potest esse pietas, quae sanctitas, quae Religio? Haec enim omnia pure & caste tribuenda Deorum Numini ita sunt, si animadvertantur ab iis, & si est aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum (c)*. Praeclarum est & illud Simplicii in Epietum: *Religionis erga Deos immortales praecipuum illud scito esse, rectas de eis habere opiniones, ut sentias & esse eos, & bene justeque administrare universa*. Hinc divina illa Paulli vox, *accedentem ad Deum oportet credere & quia est, & quia inquiringibus se remunerator est (d)*. Quo circa non recte ii humano generi consulunt, qui in cultu tantum externo exornando toti sunt, parum aut nihil solliciti in ea Dei scientia homines instituere, ex qua cultus ille manare debet, cuique esse consentaneus, ut sit rectus. Sed nec minus verum est, ad veram Religionem pertinere quoque & se ipsum hominem nosse; ut nempe intelligat longo se a belluis discrimine se-

(a) *Lib. I. Praepar. Evang. cap. I.*

(b) *Lib. IV. Institut. divinar.*

(c) *Lib. I. de Nat. Deor. cap. I.*

(d) *Ad Hebr. cap. II. v. 6.*

jungi: naturam habere in animo, eumque supra corpora extolli, nec cum corporibus mori: se esse intelligentem & Dei, atque ejus numinis, & earum legum, quibus ille rerum naturam procurat: appetitiones suas libere moderari, & quae sunt hujus generis.

Altera Religionis pars practica est, profluitque necessario ex priore. Etenim si constet, ut constat perspicue, Deum esse, ejusque Numine omnia facta esse, & conservari, manifestum est, ei deberi ab hominibus & summum obsequium, & summum amorem, & summam servitutem, quum sit & perfectissimus, & optimus, omniumque absolutus Dominus, atque Imperator. Eleganter hac de re disputat Philippus Mor-naeus (a). *Minimus, inquit, inter homines colliget & illico inferet, parenti obsequium, benefico Domino fidem, gubernatori invocationem deberi. Haec necessario se consequuntur, Deus, subditus, servitium. Donator, acceptor, gratiarum actio, Creditor, debitor, obligatio.*

VII. Sed ut clarius Religionis natura intelligatur, errorum capita, quae religioni adversantur, paucis definiemus. Plutarchus in celebri tractatione de superstitione acute observavit, duos esse primarios errores, qui religioni adversantur, Atheismum nempe, & Superstitionem, quorum prior directe omnem religionem subvertit, eam tamquam hominum commentum traducens; posterior vero oblique, dum falsam religionem pro vera obtrudit. Atheismus autem vel *materialismus* est, quum omnes omnino substantiae incorporeae negantur, qualis est Epicureismus: vel *Pantehismus*, quum Deus universi mens & anima esse constituitur, qualis est Pythagorismus, & Spinozismus. Superstitio item duplex est, aut falsus verae divinitatis, aut falsarum divinitatum ut verarum cultus.

(a) *De Verit. Relig. Christianae cap. 20.*

VIII. Sed & dividi potest iterum Atheismus in *negativum*, & *positivum*. Negativus est status ignorationis supremæ divinitatis, quo in statu esse possunt homines vel cum crimine, quales adulti post adeptum usum rationis; in iis enim ignorantia supremi Numinis invincibilis esse non potest: vel sine crimine, veluti infantes, quorum nondum adulta ratio est, quique idcirco de Deo nondum diserte cogitare queunt.

IX. Atheismus vero positivus item duplex est *theoreticus*, & *practicus*: ille est aperta professio nullum esse Deum, aut non esse nisi rerum universitatem, cujusmodi Athei fuisse apud veteres dicuntur Critias Socratis discipulus, Theodorus, Protagoras; postremis hisce temporibus Spinoza, Tolandus, & quidam alii. Practicus Atheismus est, quum quis non negat quidem esse Deum, sed ita tamen vitam instituit suam, omnique scelere foedat, quasi nullus esset Deus supremus rerum inspector, & vindex; cujus Atheorum generis infinita propemodum est ubique colluvies.

X. Ad errores Religioni oppositos referuntur etiam Scepticismus universalis, Naturalismus, Politichismus, Hypocritismus, & Indifferentismus. Scepticismus universalis est, in quo nihil sciri, nihil comprehendendi posse docetur, atque non solum reliqua dubia sunt & incerta, sed Dei quoque existentia & natura. Non negant Sceptici Deum, sed nec ponunt, nihil affirmare in utramque partem comparati. Videri potest Sextus Empiricus in hypothiposibus Pyrrhonianis lib. III.

XI. Naturalismus secundum Bodinum triplex est, Pelagianismus, Deismus, & Pantheismus. *Pelagianismus* dicitur naturalismus, quod nimium Pelagiani naturæ viribus indulserint, contenderintque, esse in natura humana satis virium, quibus sine interiori Dei gratia ea cognoscere possimus, atque agere, quæ cognitu, atque factu opus est, ut vitam æternam conse-

qui

qui possimus. *Deismus* est, in quo sola ratio naturalis auditur, solaque naturalis religio colitur, rejecta omni revelatione. Ad Deismum accedunt Sociniani, quæ nunc secta mirum in modum in Europa grassatur. *Pantheismus* tandem tertia classis est naturalismi, isque verus Atheismus.

XII. *Politichismus*, qui dicitur etiam *Macchiavellismus*, & *Hobbesianismus*, quod eum Nicolaus Macchiavellus Florentinus, & Thomas Hobbesius Anglus promoveri conati sunt, in eo positus est, quod doceat religionem non aliam ob rationem curandam esse, nisi quia Reipublicæ esse potest utilis, adeoque ea utendum, quatenus Reipublicæ interest: itaque Religio velut humanum commentum traducitur: veteres enim Legislatores eam primum commentos ajunt.

XIII. *Indifferentismus* generalis is est, in quo docetur, homines in qualibet religione salvari posse, non in Christiana modo aut in qualibet Christianæ secta, sed etiam in Turcica, aut Gentili.

XIV. *Hypocritismus* tandem est ficta externa religionis imago sine animo religioso, qualem profitentur nebulones quidam, qui pelle ovium induti, intus sunt lupi rapaces, ut Christus Salvator noster Pharisæis impropere Matth. VII. 15. qui idcirco *Phariseismus* adpellari solet.

Scholion. Omnes recensiti errores veræ Religioni, quam uni vero Deo debemus in spiritu & veritate, adversantur, ut demonstraturi sumus.

XV. Prophetia est earum rerum prædictio, quæ nondum evenerunt, quum prædicuntur, quæque neque ex causis naturalibus, nec ex præsentē rerum statu conjici possunt.

Coroll. Veræ prophetiæ caracter, idemque certissimus, est, quum res prædictæ ita eveniunt, ut prædictæ fuerunt.

XVI. Miraculum est effectum quodcumque & præ-

ter consuetas naturae leges mechanicas, & supra vires earum causarum naturalium, in quibus accidit. Itaque duo sunt characteres veri miraculi. Primus ut sit effectum praeter consuetas naturae leges mechanicas. Secundus, ut sit supra vires causarum naturalium, per quas fieri videtur. Nec enim vero ad verum miraculum satis fuerit quidquam praeter consuetas naturae leges fieri, nisi etiam ita fiat, ut vires earum causarum, per quas fieri cernitur, superet. Nam quaedam sunt naturalia, ac e naturae mechanicis legibus fluentia, quae tamen arte ac viribus humanis in contrarium flecti possunt, quae quando vires humanas non superant, miracula non sunt dicenda.

Schol. Miracula ad duas classes referri solent, ut alia sint quod ad *substantiam*, alia quod ad *modum* tantum. Quod ad substantiam sunt, quum ejusmodi res nullo pacto viribus naturae fieri possunt, velut resuscitatio mortuorum, multiplicatio panum, similia. Quod ad modum vero, quum similia fiunt in natura, sed non eodem modo. *Ex. gr.* febrim curare quod ad substantiam naturae vires non superat: sed curare uno verbo, ac in instante, id vero est, quod nemo efficere queat. Itaque miraculum dicitur quod ad modum.

XVII. Eae creaturarum rationalium vires, dotes, facultates, quas suapte natura habent, atque secundum naturae systema, *naturales* dicuntur: quae vero iis a Deo ob solam beneficentiam tribuuntur praeter naturam, atque naturae systema, *gratia* appellari solent.

Scholion. *Natura*, & *gratia* in eo conveniunt, quod utraque a Deo sit. Sed in eo longe distant, quod illa sit prima, atque secundum primum mundi systema: haec posterior, naturae ex mera Dei benignitate addita, & praeter primum illud ac naturale mundi systema.

Sed explicemus has voces paullo distinctius. *Gratiam* dici, quia gratis datur, docent Theologi: hoc
vero

vero *gratis dari* sic accipiunt quidam, ut dicant, dari sine ullo debito ex parte dantis, & sine ullo jure ex parte accipientis. Quod igitur nec Deus debet creaturae, nec creatura jure suo a Deo efflagitare potest, hoc quum a Deo datur, gratis dari ajunt. Alii minus verum hoc existimant, atque gratis dari dicunt esse, quod ex puro benevolentiae amore datur: quod merum est beneficium.

Sed illud hoc in loco disputari posset, utrum sit in creaturis ullum adversus Creatorem jus, cui respondeat in Creatore obligatio: sunt enim jus & obligatio correlata. Illud principio constat, quum res hujus universi sint e nihilo procreatae, nullum illas jus habere potuisse, quo creari a Deo debuerint. Sed nec minus certum est, postquam procreatae sunt, nullum esse in iis jus, ut conserventur. Quare tam creatio, quam conservatio merum est Dei beneficium, eoque sensu gratia.

Jam eadem res nullum ipsae per se jus habuere, ut ita crearentur, atque conservarentur, ut creari atque conservari fas erat. Sed nihilo tamen minus quum Deus infinitae sit sapientiae & bonitatis, ipse adversus se hoc jus habuit, ut omnia sapienter atque bona crearet; cui juri parere summa est divinae naturae perfectio. Hoc igitur ut perfectas res crearet & bonas, non rebus ipsis debet Deus, sed ipse sibi.

Praecipua rerum hujus mundi perfectio est, ut omnia ordinata sint, atque concatenata, iisque viribus, proprietatibus, qualitatibus instructa, sine quibus nec eum ordinem efficere queant, nec semel constitutum servare. Deus igitur ob infinitam suam sapientiam & bonitatem hoc sibi debuit, ut has res hujusmodi viribus instrueret, atque ita instructas in unum systema & ordinem copularet.

Quum ergo dicimus res universi exigere, ut ita potius, quam alio modo sint, seu ut hae, non aliae sint,
jus

jus nullum proprie dictum in creatura adversus Creatorem agnoscimus; sed id dicere volumus, minime Deum decere, ubi semel decrevit quidquam efficere, aliter facere, quam quo modo ut faciat summa ejus ratio, & bonitas dicant.

Totum universum hoc modo procreatum, ordinatum, conservatum *natura* dicitur, atque *naturalia* ea omnia, quae Deus aut primum, quum efficeret, naturae indidit, quo esset perfecta; aut nunc praestat, ut ita servetur, quemadmodum, ut fieret atque servaretur aeternum ejus exemplar exigit.

Sed in hac natura res sunt liberae ac sui juris. Tota quidem earum rerum substantia, omnes primitivae vires, dotes, qualitates, quibuscum primum procreatae sunt, ita cum ceteris universi rebus sunt ordinatae, ut ita esse debuere ex aeternae rationis jure: est scilicet harum rerum substantia cum reliquis mundi rebus ordinata. Interea hujusmodi rerum substantia exigit, ut libera sit. Est autem libertas vis, qua appetitum, prout nobis lubitum est, moderamur. Est ergo ad ambas partes suapte natura indifferens. Ita fit, ut possit ab ordine mundi, ejusque legibus desciscere, idque *secundum naturam*, idest secundum sui ac rerum aliarum essentias, vires, qualitates. Si itaque desciscit, *naturaliter* defleat: nam, ut defleat posset, ejus natura exigit.

Haec ita pergere finire Deus potest, quin jura suae sapientiae & bonitatis laedat: nam ea est universi natura ex aeterna divina ratione & bonitate. Sed idem novis inditis creaturae liberae viribus efficere potest, ut eae serventur in ordine, aut postquam desciverunt, ad eum redeant. Hoc quantumcumque sit, ac quaecumque seu intimus, seu extrinsecus tributum, seu intellectum afficiat, seu voluntatem, illud est, quod proprie *gratiam* vocamus: est enim praeter naturae systema. Ita si Deus, praeter quam naturae leges postu-

postulant, humanum intellectum nova luce irradiat, si amorem erga se in animo exciter, seu id intimo afflatu, ac interna vocatione faciat, seu quocumque externo modo, totum id ad gratiam referimus.

Hoc *gratiae auxilium* dici solet, idque seu *praeveniens* & *excitans sit*, seu *concomitans*; seu *sufficiens*, seu *efficax*; seu *genericum*, seu *peculiare*, aut si quod est ullum aliud vocabulum, quo haec Theologi expediunt. Neque enim eam nunc rem agimus.

Jam ab hujusmodi gratia distinguenda sunt duo alia gratiae genera; cujus alterum quidem eas complectitur, quas *gratias gratis datas* vocant, veluti si cui Deus *scientiae*, *linguarum*, *miraculorum edendorum*, *prophetiae* donum largiatur; alterum gratiam *sanctificantem* & *habitualementem*, cum infusa in animis nostris caritate divina nos justificat. Qua de re ii Theologi consulendi sunt, qui haec ex instituto & more disserunt.

C A P U T I.

De existentia Dei.

Prop. I. **E**Xsistit Deus.

D. I. **E**Xsistit Ens aeternum, in quo est ratio sufficiens omnium contingentium (prim. part. prop. 25.) idque est immutabile (ibid. prop. 27. coroll.) & infinitae entitatis (ibid. prop. 29.), & essentia ac substantia simplicissima (ibid. prop. 34.) atque ab omni qualitate rerum hujus universitatis segregata (ibid. prop. 35.); a qua hic mundus primum cogitatione creatus est (ibid. prop. 50. & 51.) deinde re ipsa, atque sola voluntate (ibid. prop. 65.); ergo existit Mens aeterna, intelligentissima, potentissima, incorporea, sui juris, prima mundi causa procreatrix & conservatrix. Hic autem Deus est (def. 1.); Deus ergo existit.

II. Nos

II. Nos cogitamus atque libertate praediti sumus, qua appetitiones nostras moderamur (ex intima conscientia), sunt ergo in hoc Universo res consilio & libertate utentes. Quum autem nihil fiat sine causa (prim. part. prop. 3.), nec in iis, quae gignuntur liceat abire in infinitum (ibid. prop. 25.); sequitur esse debere Mentem quamdam aeternam. Porro aeternum nequit non esse infinitae entitatis (ibid. prop. 29. coroll. 1.); existit ergo Mens aeterna infinitae entitatis. Jam ens infinitae entitatis nequit esse nisi unum (ibid. prop. 9.); Mens igitur infinitae Entitatis est una. Corpora, ac materia corporum non sunt infinitae entitatis, ut est per se perspicuum; non igitur aeterna (ibid. prop. 30.); sunt ergo procreata a Mente aeterna. Mens igitur illa aeterna & infinitae entitatis est, & prima hujus Universi causa; ergo Deus (def. 1.).

Scholion. Quemadmodum ex eo, quod existit ens aliquod, concludimus existere ens aliquod aeternum, quandoquidem ex nihilo nihil fit, & repugnat series causarum infinita a parte ante; ita ex eo, quod existat mens aliqua, concludimus existere mentem aliquam aeternam. Pone enim non existere mentem aliquam aeternam, mens quae profecto existit, aut ex nihilo est: aut ab infinita serie mentium manat, quarum nulla sit prima: aut ex re non cogitante res cogitans progignitur: quae sunt tria impossibilia.

Potest aliquis opponere, ita quoque concludi posse existere corpora aeterna, aut motum aeternum. Falso: quippe non positum corporibus aeternis, aut motu aeterno, reperitur ratio sufficiens existentiae corporum, aut motus, posita scilicet mens aeterna potentissima & libera. At si negemus mentem esse ullam aeternam, nulla erit ratio sufficiens existentiae mentis, ut demonstratum est. Pluribus haec explicat Cudworthus in systemate intellectuali.

III.

III. Quum est quod fit & movetur, esse debet, quod efficit, & movet, & quidem ab eo quod efficitur & movetur diversum; quia nihil seipsum procreare potest, aut movere, nisi quod numquam fit, numquam movetur: sunt vero in mundo res quae perpetuo generantur veluti plantae, animantia: item motus, qui perpetuo conservantur, astrorum exempli gratia; ergo esse debet quod efficit & movet, atque ab his corporibus, quae gignuntur & moventur, diversum. Jam haec quae fieri videmus, & moveri, arte fiunt & moventur; id igitur quod efficit & movet, arte efficit & movet. Est ergo causa aliqua hujus Universi effectrix ab hoc universo segregata, quae in Universo arte & consilio operatur. Ea si genita est, non sine causa est genita (prim. part. prop. 3.) nec per seriem infinitam sine ulla prima (ibid. prop. 25.); Esse ergo debet prima quaedam & aeterna causa hujus Universi, quae omnia arte & consilio efficiat, idest Deus.

Prop. II. Deus est unicus.

D. I. Argumenta omnia, quae Dei existentiam probant, hoc probant, esse debere ens aliquod aeternum, intelligentissimum, potentissimum, perfectissimum, in quo sit ratio sufficiens existentium omnium, & possibilium. Quum autem unum hujusmodi ens sufficiens sit; nullum esse potest argumentum, quo plura esse suspicari possimus.

II. Mundi gubernatio & ordo unam eandemque semper ejus existentiae & gubernationis causam indicant. Enim vero partes Mundi omnes, cum majores, tum minores, quantum ex iis, quas noscimus, conjectare licet, ita constructae & ordinatae sunt, ut & primae ac simplices suis finibus aptissime respondeant, & fines illi unum generalem & communem ostendant: unicus autem finis unam ejus causam intelligentem, & effectricem. Uritur hoc argumento acutissime

sime S. Thomas. Omnia enim, quae sunt, inquit, inveniuntur esse ordinata ad invicem, dum quaedam quibusdam deserviunt. Quae autem diversa sunt, in unum ordinem non convenirent, nisi ab aliquo uno ordinarentur: melius enim multa reducuntur in unum ordinem per unum, quam per multa, quia per se unius unum est causa, & multa non sunt causa unius nisi per accidens, in quantum scilicet sunt aliquo modo unum. Quum igitur illud, quod est primum, sit perfectissimum, & per se, non per accidens, oportet quod primum reducens omnia in unum ordinem sit unum tantum; & hoc est Deus (a).

III. Deus est Ens perfectissimum, idest infinitae entitatis (ex prop. 3.): natura autem Entis infinitae entitatis haec est, ut non habeat aequale. Nam si aequale illi posueris, alterum altero limitabitur, idest deficient alteri infinitae alterius perfectiones. Ergo Ens perfectissimum non potest esse nisi unum. Est autem Deus Ens perfectissimum; ergo unus est. Utitur & hoc argumento S. Thomas. Ostensum est, inquit, quod Deus comprehendit in se totam perfectionem essendi. Si ergo essent plures dii, oporteret eos differre: aliquid ergo conveniret uni, quod non alteri, & sic ille, in quo esset privatio, non esset simpliciter perfectus: si autem hoc esset, perfectio alteri eorum deesset. Impossibile est ergo esse plures Deos (b).

IV. Deus existit necessitate naturae suae; ergo pugnat esse plures. Finge enim esse duos, quum non sit necessarium existere, nisi unum ens aeternum, & perfectissimum, intelligi posset, alterutrum non necessario existere; id quod pugnat cum existentia necessaria. Est hoc Samuelis Clarkii argumentum (c).

Scho-

(a) S. Tho. I. part. qu. II. art. 3.

(b) Ibid.

(c) De Exist. & Attrib. Dei prop. 7.

Scholion. Potest hoc theorema & gentium naturali quodam & communi sensu comprobari. Scilicet in tanta numinum Ethnicis cultorum copia unum semper eminentissimum utcumque cognitum est. Demonstraverunt id ex instituto Lactantius (a), Huetius (b), Petavius (c), Cudworthus (d), aliique. Sane quicumque legerit Homerum, Hesiodum, Euripidem, Platonem, Aristotelem, Tullium, Senecam, Plutarchum, aliosque Gentiles Scriptores, agnosceret perspicue, illis Deum Principem, ac Patrem omnium unum tantum statutum esse, cui additi sint minores quidam alii. Aristoteles lib. de Republica 2. cap. 12. summopere Homerum commendat, quod Deus ab illo vocetur passim πατήρ ἀνθρώπων Θεῶντε hominum Deumque pater (e). Sed & recentes nationes, ipsi Americani, Afri, Indi, Sineses, ut ne quid dicam de Turcis, unicum supremum numen & regem adgnoscent. Huttentotti, quae gens nullo alterius nationis commercio unquam usa est, summum hunc Deum intelligunt; etsi illi nullum offerant sacrificium, nullas preces, quod, ajunt, quum beatissimus sit, nulla re indiget: quod probant quaedam aliae Americae gentes, & Tartaricae.

Sunt fortassis qui adversus hoc argumentum opponunt, infinitam illam Deorum Dearumque turbam, quam Gentiles habuere, ut Hesiodus triginta millia Deorum memoraverit aetate sua cultorum. Respondemus, numquam Gentiles, si stupidam plebeculam excipias, quae hac in re audienda non est, numina plura aequalia statuisset & summa. Quod

si plu-

(a) Lib. I. Instit. Divinarum cap. 6.

(b) Lib. II. Alnetanarum cap. 2. §. 13.

(c) De Deo lib. I. cap. 3.

(d) In cap. 4. System. Intellect.

(e) Vide & Plutarch. de silentio oracul.

si plurima summa, & aequalia nominare videantur, ii ipsi docent, esse illa nomina ejusdem substantiae ex diversis adspiciendis consideratae. *Quoties voles* (sunt verba Senecae lib. IV. de Beneficiis cap. 7.) *tibi licet aliter hunc Auctorem verum nostrarum compellere. Tot appellationes ejus esse possunt, quot munera. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, & Mercurium nostri putant Omnia ejusdem Dei nomina sunt varie utentis sua potestate.* Eodem ferme modo loquitur Maximus Gentilis in epist. quadam ad B. Augustinum, & Gentiles omnes apud Orosium lib. VI. historiae cap. 7. consularur Gerardus Joannes Vossius in Theologia Gentili (a). Nempe populares illi Deos pene infinitos, naturalem unum esse docebant. Quocirca miror, Eusebium Caesariensem opinari potuisse, supremum Deum nemini ante Christum, praeterquam solis Hebraeis, innotuisse: ei enim opinioni non modo Gentiles, qui exstant, verum etiam ipse Paullus (b), aperte refragantur.

Scholion generale ad caput superius.

1. **P**AUCIS complexi sumus, quae Dei existentiam, & naturam spectant. Ea facillime ab iis, qui paullo perspicaciores sunt, copiosius deduci possunt. Philosophi tria genera argumentorum ad Dei existentiam demonstrandam adhibere solent, Philologica, Physica, Metaphysica. Philologica praeter alios egregie pertractavit Jaquelotius in dissert. de Exist. Dei, Physica Derham, & Niewenritius, Metaphysica Cudworthus, Clarkius, Fenelonus, Wolfius, plerique alii.

2. Philologica desumuntur ab historia humana, atque

(a) *Lib. I. cap. 2.*

(b) *In cap. I. Epistolae ad Rom.*

que a consensu omnium Gentium. Primum, historia humana satis aperte demonstrat genus humanum aliquando coepisse. Antiqua historia ultra Ninum non assurgit: nam memoriae Aegyptiacae, Assyriae, Sineses, quae paullo verustiores sunt, manifestis fabulis revincuntur. Praeterea novitatem generis humani ostendunt civitatum exordia, & incrementa Imperiorum, notatae primae origines artium, & scientiarum, eaeque exiguae, & barbarae, a quibus veluti per gradus eo ventum est, quo nunc sunt (a). Quoniam ergo constat, genus humanum initium habuisse, id profecto nec ex nihilo est, nec ex bruta materia; ergo a summo aliquo Mundi conditore.

3. Jam vero nulla natio olim extitit, aut hodie existit tam moribus efferata, ut Deum esse supremum universi conditorem, & gubernatorem, non constantissime & olim sibi persuaserit, & nunc teneat. Barbarae ipsae Nationes nuper a nostris Europeis cognitae non solum ideam sapremi cujusdam Mundi conditoris, licet obscuram, & confusam, verum etiam externum cultum, & religionem habent, veluti penitissimi Tartari, & Samoedae ad Oceanum glaciale mersi: item Islandi, & Septentrionales Americani: tum Canadenses, Mississipenses, Mexicani: Peruviani quoque & Chilinenses. Jam Huttentotti, Caffari, Incolae Insularum Madagascaris, Sumatrae, Bornei, Javae, Moluccarum, Philippinarum, ceterique ad Orientem positi: nam de interioribus Asiae populis, Indis citra ultraque Gangem, Sinensibus, tum & Japonensibus, nulli dubium esse potest. Id autem constat ex perpetuis

(a) *Vide opus egregium & quantivis pretii L'origine des Loix, des Arts, & des Sciences, & de leurs progrès editum Parisiis anno 1759. tribus tomis in 4.*
Tom. II. D

tuis itinerariis nostrorum . Omnes autem gentes vel a natura ipsa in hanc consensionem venerunt, vel a Deo eam hauserunt doctrinam . Quocumque modo res se habeat, aut natura ipsa perspicuum est Deum esse, quippe *consensus omnium Gentium naturae quaedam vox est*; aut doctrina est a Deo ipsa primis mortalibus tradita: nam phaenomeni generalis item generica sit causa necesse est.

4. Quod si gentes quaedam, paucae illae & ignobiles, Deum ignorare repertae sunt, seu potius nullam ejus exertam habere notionem, quod quidam Auctores, nec tamen velut indubitatum, retulerunt, id nec mirum est, nec impiis patrocinator: quandoquidem & ab humano commercio segregatae, ac vitae tantum intentae, in immanem illam stupiditatem devenire potuerunt: nec paucorum hominum ignoratio potest consensum ceterorum omnium minus validum efficere. Sed ne narrationes quidem illae verae esse possunt: proficiscuntur enim ab iis viatoribus, qui gentes, quarum barbariem narrant, vix de facie cognoverant. Ac vero qui cum iis gentibus diutius versati sunt oppositum retulerunt. Incolas Capitis bonae spei Atheos esse primi viatores vulgaverant, quod falsum repertum est, postquam cum ea natione Europaei commercia agitare caeperunt. Videri potest descriptio Capitis bonae spei Andreae Kolbi. Idem Anderson rerulerat de Groënlandis: quod negat Malletus. Hoc ego existimandum de reliquis puto (a).

5. Athei vero quidam Philosophi, qui feruntur, aut ex animo non fuerunt, quum fieri non posse videatur, ut ex animo hominum, qui non penitus oculis sint capti, notio primae rerum omnium causae deleatur; aut si

ex

(a) Vide Lafitau Les Moeurs des Sauvages.

ex animo fuerunt, nulla est eorum ratio habenda: Namque si res naturae ex furiosorum hominum judicio essent explicandae, nullum esset absurdum, quod non auctoritate alicujus Philosophi confirmari posset. Nec vero putandum est, omnes eos Philosophos, qui feruntur, Atheos fuisse. Plures enim in eum censum relati sunt, quod popularem superstitionem riderent. Clemens Alexandrinus negat, veteres illos Philosophos, Anaxagoram, Protagoram, Diodorum, Evehemerum, qui a Graecis Athei habiti fuerant, Atheos fuisse; putatque idcirco inter Atheos fuisse connumeratos, quod unum Deum omnium conditorem & conservatorem intelligentes, popularia numina spernerent. Et vero ob eandem causam primi Christiani Athei habiti fuerunt, ut nos docent Justinus Martyr, Arnobius, Minutius Felix; quod scilicet nec Tempia ulla haberent, nec populares Deos colerent. Judaeos, *quod unum numen, & sola mente colerent*, uti loquitur Tacitus, inter Pantheistas imperitissime retulit Strabo geographus.

6. Argumentis philologicis accedunt argumenta physica. Ea desumuntur ex ordine, structura, finibus, motibus Universi. Immensa est haec Provincia, latumque differendi campum suppeditat. Nos unum aut alterum hinc desumptum argumentum attingemus: Tyrones enim in Theologia naturali instituendos suscepi-mus. Primum magna haec Universi machina tot parvis machinulis confecta est, quae ordine admirabili compactae sunt, & conservantur, unumque perfectum, & harmonicum conficiunt, ut nisi sapientissima quaedam, & potentissima causa partes ejus omnes ordina-ret, contineret, moveret, procul dubio in chaos abirent confusum, quum nulla machinarum sit ex infinitis, quibus constat Mundus, quae non possit infinitis aliis modis cum aliis colligari, infinitisque aliis modis modificari. Nec responderi juvat, mechanica temperatione virium Universi, aut centripetarum, &

centrifugarum, aut aliarum, potuisse tandem aliquando tantam machinationem exsistere, posseque nunc conservari. Nam primum quum vires istae varias habeant determinationes in variis Universi globis, aperte intelligitur, non suae naturae necessitate mechanica, sed vi & sapientia extrinsecae causae intelligentis, & ex perfecta ratione moderantis, haec omnia coaluisse, & stare, quod agnoscit Newtonus in *Scholio generali princip.* Deinde hujusmodi vires dum in perpetuo aliae cum aliis conflictu sunt, quod est necessarium in motibus circularibus, idest compositis, necesse est earum quantitatem imminui, & directionem paulatim mutari, nisi perpetua manu restauratrice gubernentur, quod ipse Newtonus omnium mortalium in his rebus exercitissimus fatetur.

7. Praeterea singulae partes universi suis & ipsae partibus ordinatissimis constant, quarum aliae aliis serviunt, ut arte summa ita factae, & ordinatae clare videantur. Ex. gr. in machina humana infinitae pene sunt partes affabre inter se contextae, quarum quaelibet suum habet finem, & ad quem factam esse aperte intelligimus, omnes vero communem unum. Universa hominis machina temperata est ad vitam humanam efficiendam, & conservandam: is est omnium partium, quibus ea constat, communis finis. Itaque omnes ejus partes ita constructae, & dispositae sunt, ut hanc vitam conficere, & conservare possint. Nempe homo vivere nequit, nisi anima, quae vitae est principium, omnes corporis partes ordinatissime moveat. Ut vero motiones istae ordinatim fiant, necesse est, ut singulae hominis partes ad motus suos aptae sint, atque ita aliae cum aliis contextae, ut motus suos aptissime continuare possint. Jam ita dispositae sunt, ut nihil aprius, & consonantius excogitari possit. Nervi totam machinae harmoniam, & structuram faciunt, ac continent, iique omnes ex uno fonte, idest cerebro, derivantur. Venae, & arteriae, aliaeque vasa du-

standis

standis liquoribus per totam machinam aptata sunt. Singulis prope partibus tributi sunt muscoli, & fibrae motibus conficiendis consentanei, veluti totius machinae elateres quidam. Ossa machinam sustinent ne collabatur. Ne vero motibus officiant non uno continuo corpore continentur, sed in partes secta sunt, ac ligamentis conjuncta. Oculi, aures, & alia organa sensoria excipiendis impressionibus rerum externarum facta sunt idonea. Cor impellendo sanguini aptum: pulmones aëri excipiendo: ventriculus excipiendis, & concoquendis cibis: Lien & Jecur bili praeparandae, quae in primis digestionem necessaria est. Tum aptata intestina ad excernenda superflua nutritioni. His vero partibus infinitae aliae perpetuo minores inserviunt, ut nulla omnino sit in corpore humano pars, quae non ad communem vitae finem spectet. Ac idem constat de omnibus individuis viventibus, brutis, plantis, herbis. Coecus autem sit oportet, qui non videat, totam hanc rem non fieri sine cura sapientissimae Mentis. Itaque quo modo in hominis vultu quilibet ipse, nisi stipes sit, animam motus, & affectus cientem legere potest; ac in pictis signis, aut statuis vim & efficaciam artis; eodem in mundi, ejusque partium vultu (est enim aliquis) Dei vim, artem, sapientiam intueri potest. Sed omnino legendi sunt Niewentit, & Derham, qui copiosissime hanc rem explicant.

8. Quibus ex rebus patet quam a tota ratione aberraverint ii, qui aut sibi persuadere imperitissime, aut aliis impudenter persuadere voluerunt, Dei existentiam nullis posse naturae rationibus demonstrari. In primis autem ii commemorandi sunt Philosophi (quamquam ego Philosophos non dixerim, quum totam ineptis argutiolis dehonestaverint Philosophiam), qui existentiam Dei demonstrari e rerum natura non posse crediderunt, nisi naturae totius motus aeternum Motorem demonstraret. Quod quum christiana dogmata ve-

rent

rent dicere, id collegerunt, fide tantum christiana credi Deum esse, ratione naturae nesciri. Ita totam christianam Philosophiam in fanaticum converterunt. Nisi enim omnibus ipsa natura constet Deum esse, rerumque omnium procuracionem habere, ea, quae dicitur *divina doctrina*, nisi iis, qui a Deo accepere, nemini alteri divina haberi potest. Nam eum ne loquutum dices, quem esse ignoras? Ita effecere, ut nec acuti Philosophi, nec boni Christiani viderentur. Invaluit haec opinio circa exitum xvi. saeculi in Patavino Lyceo. Primus illam vulgasse videtur Jacobus Zabarella: mox excepit, ac propagavit Berigardus. Ac Zabarellae librum *de primo Motore*, in quo portentosam illam doctrinam tutatur, pluries editum testificatur Berigardus. Berigardi autem opus de *Circulo Pisano* eruditum nemini ignotum esse potest. Est qui suspicatur Zabarellae iudicium diu ante B. Thomae Aquinatis in mentem juveni adhuc venisse. Nam in primo *contra gentes* libro argumento a motu ita Deum esse demonstrat, ut non consecutaria modo, sed principia quoque omnia ejus argumenti ab Aristotele sumat, quem constat ex motu aeterno aeternum Motorem demonstrasse. Id ex eo quoque conjiciunt, quod vir praecellens ingenii existimaverit, nihil pugnare, mundum potuisse ab aeterno a Deo creari. Ego, quamquam scio aequo justius Aristotelis principia eo in loco Thomam provexisse, non ausim tamen affirmare id tanto viro in mentem venire potuisse, quod cum tota ejus naturali Theologia pugnat. Nam quod ajunt eum censuisse, potuisse mundum ab aeterno creari, id ad rem, de qua agimus, nihil pertinet; est id hypotheticum: at in hac thesi, Dei existentiam ex motu probari, fuit ille & certus, & constans. Ad haec exploratum habeo, Philosophos Peripateticos, quo Christiani essent, & Aristotelei, raro principiis Philosophiae, quam profitebantur, consentaneae argumentatos: alio-

alioquin adoptato semel Aristotelicae Scholae systemate, & Naturam cum Deo miscere debebant, & sempiternum mundum constituere, & mentes humanas vires corporis minime ab illo separabiles, & naturae Fatum, ac similia, quae adeo cum tota Aristotelis doctrina sunt connexa, ut perturbari illam funditus necesse sit, ubi haec rescindi velint; quae interim illi execrati sunt. Sed fuere, pauci tamen, qui Aristoteli adhaesere renacius, & Mundum cum Deo perturbarunt, velut David *a divinando*, forte etiam Abaelardus; & semper Mundum fuisse opinati sunt, ut Caelalpinus; & animas esse debere corporeas ex Aristotelis systemate, ut Pomponatius, Cremoninus, Zabarella idem, alique *Alexandrorum*, ut dicebantur, quod in eo Alexandrum Aphrodiseum sectarentur: & Fatum in natura agnoverunt, ut plures alii, quorum ego nomini parcendum nunc puto. Hi tamen longe absunt ab iis, qui ita Aristotelem sectandum existimaverunt, ut tamen non obliviscerentur se esse Christianos.

CAPUT II.

De illis Dei attributis, quae ei ut enti conveniunt.

Proprietates, & attributa Dei solent ad tres classes referri, ut aliae sint, quae sunt Dei tanquam *entis*: aliae quae ei tribuuntur ut *enti independenti*; aliae tandem, quae Dei sunt ut *spiritus*. Prioris generis sunt simplicitas, bonitas physica, &c. secundi vero immutabilitas, aeternitas, infinitas, &c. tertii generis aliae sunt physicae, ut intellectus, voluntas, potentia activa, libertas, &c., aliae morales, ut justitia, misericordia, amor, beneficentia. Nos in hoc capite praecipuas Dei proprietates primi, & secundi generis attingemus, de aliis, quae tertii sunt generis, inferius disputaturi. Ad quam rem priusquam adgrediamur,

mur, velim lectorem sibi persuadeat, non ita Theologos divinas proprietates veluti in partes secare, quasi re illae distinguantur (nam, ut praeclare est ab Augustino dictum) *idem in Deo est esse, ac sapere*: atque idcirco idem esse, ac velle, idem esse, ac cetera quae in eo quasi separare ac discernere animo solemus. Cogitatione scilicet haec discernuntur, non re.

Prop. III. Deus est Immutabilis.

D. Deus est substantia aeterna independens; ergo (per prop. 17. 1. part.) Deus est immutabilis: nam ut habet in se totam rationem sufficientem suae existentiae, & quidem aeternam, & necessariam, ita habet in se rationem sufficientem suae conservationis, ac aeternam item, & necessariam. Sunt enim illae una eademque res. Praeterea Deus esse debet infinite perfectus (prop. 29. p. p.); ergo est quicquid esse potest. Est autem infinite perfectus ab aeterno, adeoque necessario; ergo ab aeterno, adeoque necessario est quicquid esse potest. Jam quod ab aeterno & necessario est quicquid esse potest, ab aeterno & necessario est immutabile; ergo Deus est immutabilis.

Scholion. Et quidem Deus immutabilis sit secundum essentiam, ac proinde secundum omnes ejus proprietates, necesse est. Nam quoniam essentia Dei nullas habet extrinsecas existentiae suae causas, ne ullas quidem habere potest extrinsecas causas mutationis. Jam nec ullas habere potest intrinsecas, quum unumquodlibet ens, potissimum aeternum & simplicissimum, ita natura comparatum sit, ut natura sua destrui, & mutari nequeat: quicquid enim est, suapte natura & esse, & conservari amat. Sed & singula Dei attributa immutabilia sunt, ut intellectus, voluntas, bonitas, justitia, &c. quia sunt attributa entis absolute infiniti, nec quidquam aliud, nisi ens ipsum absolute infinitum. Itaque nec modificationes ullae, nec qualitates in Deo esse queunt. Modificationes voco varios existen-

di

di modos: qualitates vero limitationes essentiae, & attributorum. Deus autem cum necessitate naturae suae existat, & sit infinite perfectus, nec modos existendi varios subire potest, nec limitationes essentiae, & attributorum habere ullas.

Duo adversus Dei immutabilitatem opposuere idiotae Philosophi, quae more suo paucis complexus est Sanctus Thomas (a). Primum, quum tanta sit rerum novitas, & mutatio, eaque supremum Deum principium & auctorem debeat, non videtur is eadem semper velle, eadem nolle; nec proinde immutabilis est. Alterum quum Deus non ex necessitate velit, quod vult, fit, ut possit velle, & non velle idem: quodcumque autem habet potentiam ad opposita est mutabile; est ergo Deus mutabilis. Quibus pudet nos longiori oratione respondere. Principio quid pugnat Deum velle *mutabilia immutabiliter*? ut eleganter loquitur Augustinus. Neque enim quidquam vetat eadem aeterna ratione ac voluntate, & rerum velle origines, & velle series, & successiones. Deinde quum Deus sit in se perfectissimus, & beatissimus, quod saepe alias diximus, nulla naturae necessitate externas res vult: id autem nihil vetat, quin velit immutabiliter. Nam quoniam volendi eadem aeterna ratio semper est, fit ut eadem sit semper voluntas. Est haec Thomae ipsius responsio. *Licet, inquit, Deum velle aliquid non sit necessarium absolute, tamen est necessarium ex suppositione.* Hujusmodi igitur argumenta inde in nobis informantur, quod quum nequeamus tantae rei plenam animo imaginem concipere, ad res nostras labimur, atque hinc Deum aestimare nitimur; quum ille sit res supra omnem humane mentis caprum.

Prop. IV. Deus est simplicissimus.

D. Deus

(a) 1. p. qu. 19. art. 7. Vide & quaestiones de potentia.

D. Deus est incorporeus (ex prop. 31. p.p.), & immutabilis (ex prop. 3.): non esset vero nec incorporeus, nec immutabilis, si esset compositus. Deus ergo simplicissimus est.

Scholion. Itaque nulla est in natura Dei compositio. Non physica; quoniam partibus separabilibus non constat incorporeum. Nec metaphysica, quasi Dei attributa *formaliter ex natura rei* distinguantur, ut opinantur Scotistae; quia quodcumque Dei attributum natura sua esse debet una eademque simplicissima essentia, in qua non sit *aliud sapere, aliud esse*.

Quod spectat ad compositionem *logicam*, si ea ita accipiatur, ut intelligatur posita in attributorum ratione quidem distinctorum, sed reali unitate, ea convenit Deo: quippe quum huiusmodi distinctio in mente tantum nostra sit, non vero in re ipsa, nisi virtute tantum, nihil officit divinae simplicitati, & immutabilitati. Quod si compositio logica accipiatur pro compositione *generis*, ut ajunt, & *differentiae*, ea admodum controversa est in Philosophorum scholis. Sunt enim qui Deum sub categoria, seu genere substantiae ponunt, quasi notio substantiae Deo, & creaturis sit communis: alii negant; quod scilicet ratio substantiae non eadem sit in Deo, & creaturis. Ego omnem hanc controversiam ad vocabula pertinere puto: nam genera, & species sunt complexus idearum abstractarum genericis vocabulis copularum. Itaque quum quaeritur, utrum Deus sub genere substantiae sit, quaestio redit ad extensionem notionis vocabuli *substantiae*. Nam si eo vocabulo id intelligamus, quod ipsum per se subsistit, substantia est Deus. Si aut id, quod substat, & veluti fulcrum est adjunctorum; Deus substantia non est. Renatus Cartesius substantiam ita accepit, ut sit id, quod & per se subsistit, & a se; quo sensu Deum tantum substantiam esse ait. Ceterum ad res ipsas quod pertinet, idem

idem discrimen est inter Dei substantiam realem, & substantias creatas, quod est inter infinitum, & finitum. Atque hinc factum est, ut B. Thomas, cuius fuit quasi divinum in his rebus perspicendis ingenii acumen, negaverit, Deum a nobis ex rebus facti cognosci posse *velut causam exemplarem*: sed intelligi ait, *ut efficientem*. Scilicet nulla esse potest ratio ac proportio geometrica inter finitas res, & infinitam. Ac quamquam progressio geometrica adscendens desinere debeat in infinite magnum; nego tamen hoc infinite magnum esse infinitum absolutum: aut si est, nego eo usque humanae mentis intelligentiam progredi posse, ut sinu suo comprehendat.

Prop. V. Deus est immensus.

D. Deus est independens, ens necessarium existentiae; ergo existentiae modificationem non habet: haberet autem, nisi esset immensus, idest ubique; ergo Deus est immensus, omnipraesens, ubique.

Scholion. Quemadmodum ex eo, quod Deus necessitate naturae suae existit, conficitur, Dei essentiam esse infinitam, scilicet nullas habere qualitates, idest modificationes essentiae; ita ex eo, quod necessitate naturae suae existit, consequitur, nullos habere posse existentiae suae modos, idest esse immensum: nam ut qualitas est limitatio essentiae, & attributorum, ita modificatio limitat existentiam: situs ac locus sunt limitatio existentiae: in ente autem necessario existentiae, & essentiae nulla omnino esse limitatio potest; nequit ergo limitari modus, quo Deus existit.

Sunt qui immensitatem Dei ex existentia spatii vacui immensi & aeterni demonstrant. Totus in hoc est Henricus Morus in Enchiridio Metaphysicae. Scilicet postquam demonstrasse credidit, existere spatium reale aeternum, incorporeum, immensum; idipsum esse Dei immensitatem censuit. Sed ut demus spatium istud immensum existere, quum spatium hoc non totum

rum sibi coëxistat in singulis suis punctis, sed habeat formalem, ut ajunt, extensionem; & quantitatem dimensionem, idest partes reales extra partes, sitque majus totum, quam ejus pars quaelibet, si spatium hoc ipsa Dei est immensitas, Deus non totus sibi coëxistat; habebit partes reales extra partes; erit major totus, quam quaelibet ejus pars; quae consecutaria totam Dei naturam subvertunt. Immensitas ergo Dei non potest esse extensio realis, formalis, dimensionem quum Deus sit ens simplicissimum, totumque sibi coëxistens. *Deus non mole, sed virtute magnus est*, inquit Aug. ad Volusianum ep. olim 3.

Qua ergo ratione est immensus? Nempe Deum esse immensum, idest ubique locorum praesentem, inde scio, quod si in uno loco potius, quam in alio ponam, modificationem & limitationem in ejus existentia pono, quod cum natura entis independentis pugnat. Scio quoque, hanc immensitatem non esse extensionem dimensionem, idest quae habeat partes reales extra partes; quia haec formalis extensio simplicissimae Dei naturae, quae tota mens est, adversatur. Sed ingenue profitebor, me immensitatis hujus rationem minime comprehendere; neque id mirum est, quum mens humana non solum finita sit, verum etiam brevissima. Huc spectat praeclarum illud Augustini in tractatu 23. in Joannem: *Si non potes comprehendere, quid sit Deus, hoc saltem comprehende, quid non sit* (a). Ceterum

(a) Essentiam Dei & substantiam esse immensam, idest ubique locorum, fidei christianae dogma est, quemadmodum docebunt Theologi. Vide Juveninum Institutionum Theologiae p. part. dissert. 4. qu. 6. art. 1. Sed ea de re curiosius, quam par erat, ut solebant, Scholae Theologi disputarunt, per quid Deus constituatur formaliter ubique? Ea in re duae fuerunt extremae Theologorum sen-

terum hoc theorema maxima omnium Gentium consensione confirmari potest. Vide quae super ea re scriptimus in prima parte Scholio propositionis 108., quaeque ibi eam rem quod attinet adnotavimus. Idem docent

sententiae. Nam aliis placuit, Deum ubique substantia- liter constitui per suam operationem. Deus est totus actio, ac ubique actio; adeoque ubique Deus. Omnia tangit (inquit Gregorius M. hom. 8. in Ezechielem) nec tamen aequaliter tangit. Quaedam tangit, ut sint: quaedam tangit, ut sint, & vivant: quaedam tangit ut sint, vivant, & sentiant: quaedam tangit, ut sint, vivant, sentiant, & discernant. Quae huc redeunt, hanc Dei per universum diffusam, ac commean- tem actionem, efficere, & ut sint, quae sunt, & ut quaedam vegetent, veluti herbae ac plantae, & ut alia sentiant, quemadmodum bruta, alia intelligant, veluti homines, ceteraeque mentes. Una omnia haec Dei actio efficit. Sed haec actio quaecumque patet mundus, diffunditur, compenetrat ac permeat omnia, efficitque & ut fiant, & ut moveantur, disponantur, operentur, idque secundum aeternas suae sapientiae leges; quin tamen ullo modo aut scindatur in partes, aut cum rebus ipsis misceatur. Porro haec actio Dei essentia & substantia est, quae non uno, aut altero coërcetur loco, sed ubique est & agit. Atque hi Theologi, qui in hac exteriori Dei actione ejus immensitatem collocant, sic statuunt, antequam universum crearet Deus, immensum fuisse apertitudine, non actu: seu ejus fuisse naturae ut posset in omnibus esse & operari, non ut esset & operaretur in iis, quae nondum essent.

Contra vero sunt, qui Dei immensitatem non in hac immensa actione constituunt, sed in sui indistantia a rebus creatis, a qua sequatur actio illa universalis. Scilicet antequam intelligatur, Deum ubique agere, intelli-

cent disertissime Divinae Scripturae . Jeremiae 23. : *Numquid non coelum, & terram ego impleo, dicit Dominus? Paullus Actor. 17. Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.*

C A P U T III.

De proprietatibus Dei Spiritualibus, ac primum physicis.

Prop.VI. **D**eus infinitam habet scientiam simplicis intelligentiae.

D. Scientia simplicis intelligentiae est comprehensio possibilium ut possibile (ex Schol.def.2.); Deus autem omnia possible, idest infinites infinita comprehendit,

gendum, Deum esse sua essentia & substantia ubique diffusum, ut loquitur S. August. ep. 57. Inest scilicet ubique substantialiter: hinc consequenter ubique agit. Atque hi etiam ante conditum Mundum Deum actu fuisse immensum censent, licet nulla esset ejus actio ad extra, ut loquuntur in Scholis. Erat scilicet ipsi sibi & mundus & locus, & omnia, inquit Tertullianus lib. adv. Praxeam cap. 5.: erat ipse sibi pro mundo, ut Minucius Felix in Octavio. Ceterum animadvertendum hoc in loco est, ne hanc Dei per omnia diffusionem imaginari potius velimus, quam intelligere, aut ad modum diffusionis subtilium corporum adumbrare: carnali resistendum est cogitationi (inquit super ea re Aug. ep. 57.) & mens a sensibus corporeis avocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut fumus, aut aer, aut lux ista diffunditur: omnis enim hujusmodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto: sed ita potius, sicuti est magna sapientia, etiam in homine, cujus est corpus parvum.

hendit, quum eorum omnium in sua essentia, potentia, & intelligentia rationes sufficientes contineat (ex prop.50.1.p.); ergo infinitam habet scientiam simplicis intelligentiae. Vide Scholion citatae propositionis 50.

Prop.VII. Deus & praesentia omnia mundi entia, & futura comprehendit, adeoque infinitam habet scientiam visionis.

D. Mundus hic a Deo factus est, & ab eo conservatur (ex prim. part.); totus ergo ab eo dispositus est, ac perpetuo disponitur, & agitur: nam ratio sufficiens existentiae alicujus rei eadem omnino est atque ratio sufficiens ejus conservationis; totus ergo mundus mente Dei comprehenditur, nisi dicere velimus, tantum artificem, aut non intelligere, quod fecit, aut non praevidere quid facturus sit. Est autem mundus compages rerum omnium, & quidem omnium locorum, omniumque temporum: mundi ergo individua omnia omnium locorum, omniumque temporum Deus comprehendit, quia & ut futura essent, voluit, & voluit ut essent ordinata, & disposita: idest quia & ut sint, & ut ordinata sint, & ut conserventur, & pergant, ab eo tantum habent; haec vero est scientia visionis (ex Schol. defin. 2.); Deus ergo infinitam habet scientiam visionis.

Scholion 1. Sed illud hoc in loco quaeri posset, in quo medio futura praesertim libera, & conditionata Deus cognoscat? Nam possible in sua natura, & essentia intelligere, procul omni dubio est: futura absoluta nec libera in suis decretis: in quo futura libera? Metaphysici in varias iverunt opiniones. Fuerunt quibus placuit, in aeternitate haec futura a Deo praevideri: haec enim futura alicui aeternitatis puncto coexistere debent; tota vero aeternitas coexistit Deo, velut in puncto indivisibili; in hac ergo aeternitate futura praescit Deus. Quemadmodum si dicamus totum circulum in uno coarctari centro, necesse est ut quaecumque circu-

circulo ipso comprehenduntur, comprehendantur centro. Sufflammat hanc opinionem vir doctus Dionysius Petavius (a). Qui enim ita differunt, inquit, non animadvertunt, non posse dici proprie futura praesentia esse, & totam aeternitatem unum instans, sed tropice tantum; non enim energia, inquit, idest non actu, sed δύναμις, seu potentia, res futurae Deo praesentes ab aeterno dicuntur. Quo modo dici quidem potest unico indivisibili centro circulum comprehendi, intelligi autem nullo modo potest: nam nec circulus ille est, quem unico puncto definiri concipio; nec est hoc punctum, si circulo est aequale. Veteres Scholae Theologi in eo omnes concordabant mirifice, in se ipso Deum, & in suis ideis omnia, non modo possibilia, sed etiam futura cognoscere. Ea vestigia presserunt B. Thomas, B. Bonaventura, & Alexander Alensis; e recentioribus vero Cardinalis Cajetanus. Sed haec sententia minime efficit, ut intelligamus, qui Deus futura libera cognoscat priusquam fiant: nam idem est dicere Deum cognoscere haec futura in suis ideis, atque Deum cognoscere in sua scientia, idest cognoscere quia cognoscit, quae *battologia* est mera. Itaque non explicant illud, quod quaeritur, qui possit Deus futura libera, quae indeterminata sunt, aut ut talia concipiuntur, certo & determinate cognoscere. Dicere vero res futuras omnes quandam habere ab aeterno realitatem, utcumque dici, ac sermone pronunciari potest (inquit idem Dionysius Petavius) intelligi vero, quum dictum ac pronunciatum sit, omnino non potest.

2. Alii autem ita philosophantur, ut in suis aeternis decretis haec Deum intelligere doceant. Futura

(a) Lib. IV. de Deo cap. 5.

tura enim omnia cujuscumque generis ad Mundum pertinent. Mundi autem *futuratio*, ut loquuntur, a Dei voluntate seu decretis est: quum voluntate Dei fiat, ut individua Mundi de mere possibilibus evadant futura: in hac ergo sua aeterna voluntate, seu in suis aeternis decretis, futura omnia videt Deus. Illud interim habet haec doctrina difficultatis, ut minus illa videatur componi cum rerum futurarum *contingentia*, ut vocant, & mentium libertate, ac peccatis, quae proculdubio sunt aberrationes a Dei voluntate; quae qui dixerit ejus voluntate praemovente fieri, is uno ictu aut funditus Deum subverteret, aut, quod Fati assertores praedicant, omnia hinc tollet crimina. Itaque factum est, ut veteres quidam Theologi dixerint, non Dei scientiam esse causam determinantem futura libera, sed haec illam. Ita praeter alios Auctor responsionum ad quaest. orthodoxas ad quaest. 58. & quandoque etiam Augustinus. Hinc usurpatum hoc atque pervulgatum est in Scholis, *futura non ideo futura, quia praescita, sed quia futura, praescita*. Qui nisi intelligunt, futura, quia Dei voluntate decreta, & quia decreta, praescita, ii profecto in Naturam merum casum inducunt, id quod acute animadvertit Boëthius (a). Sed eam nos rem saepe alias disputavimus.

Quare eos rectius philosophari crediderim, qui in ipsa intelligibili rerum natura & ordine, aut in suis causis, haec futura Deum cognoscere arbitrantur. Omnes rerum naturae, vires, & leges physicae, quibus systema mundanum constat, aeternis Dei ideis, decretisque comprehensae sunt. Haec ita sunt in Universo ordinata, ut nihil sit fortuitum, atque extra ordinem. Vires igitur Entium rationalium, intelligendi nempe, appetendi, appetiones suas inflectendi,

(a) De consolat. lib. 4. prosa. 3.
Tom. II. E

di, & perspectae esse Deo debent, & ab eo cum reliquo mundi ordine connexae. In his non modo nihil est ignoti, sed nihil extra ordinis virgulam. Haec igitur omnia Dei decretis, seu voluntati debentur. Sed vis inflectendi appetitiones, quae *libertas* dicitur, & *virtus electiva*, ita se gerere potest, ut aut physicum mundi ordinem, aeternamque legem sequatur, aut ab ea desciscat. Sequitur autem, aut deserat, id mentes numquam sine ulla, vera, aut falsa, ratione efficient: nam electio rationem qualemcumque sequitur. Huiusmodi rationes ei notae omnes esse ab aeterno debent, cui tota rerum universitas, omnesque physicae earum combinationes cognitae esse debent; ergo cognitae esse debent & liberae omnes electiones. Sunt inter mortales, qui quaedam futura libera magna saepe providentia praesagiunt, & urbium, & hominum; quod scilicet iis ea nota sint, ex quibus homines impelli solent. Cui horum motivorum pauca sunt perspecta, is haud longe lateque quid ii facturi sint praevidebit: cui sunt plura, is prudentior & perspicacior erit. Deo autem sunt omnia explorata; nihil ergo futurorum liberorum ignotum ei esse poterit. Atque ita haec futura in proximis sui rationibus, adeoque in seipsis perspicit, prouiderque.

Haec autem ita dico, ut qui conjicit: neque enim me latet, quam huic rei intelligendae impares sint hominum animi. Illud igitur Boëthii ejusdem hic potius memoriae revocandum est, *causam caliginis hujus esse, quod humanae ratiocinationis motus ad divinae praescientiae simplicitatem non potest admoveri*. Quocirca his de rebus parce admodum disputandum est, nec mentis nostrae limites praetervadendi. In omnibus enim quaestionibus, quae ad Deum spectant, meminisse semper debemus, & ejus naturam undique esse infinitam, ac incomprehensibilem, & mentem nostram finitam esse atque brevissimam. Licebit ergo ignorare, qua ratione
& via

& via futura libera praesciat Deus; modo de hoc ne dubitetur, certo ab eo praesciri.

3. Fuere quidam, qui ut in hac re exitum reperirent, universalem tantum, non etiam singularem Deo scientiam attribuerunt. Alexander Aphrodisaeus, Themistius, Averroës, Deo *specierum* tantum rerum mutabilium, non etiam individuorum scientiam tribuunt; unde efficitur, ut specierum istarum curam habere Deus possit, non item individuorum: quasi vero species quidquam *reale* sint, si ab individuis discesseris. Averroës verba sunt (a). *Sollicitudo divina non est circa singularia, quoniam ipsa sunt infinita, quae cognitioni repugnant*. Momentosum quibusdam hoc videtur. Constat posito ente aliquo ex. gr. A. infinita similia esse possibilia. Positis ergo infinitis A. tum eodem argumento conficietur infinites infinita A. esse possibilia. Ac item his positis erunt possibilia infinites infinites infinita. Ita concludere sibi videntur, individua haec minime esse cognoscibilia. Inde Platonice illud Aristoteli probatum, *scientia est de aeternis & universalibus*, quod Scholastici adoptaverunt, quin viderent nec unde oriretur, nec quo proreperet. Recentium Aristoteleorum Pomponatius in II. libro de Fato, Libero Arbitrio, & Praedestinatione (b) veteribus adhaerere videtur, contenditque scire singularia non esse perfectionem scientis, idque Aristotelis, ut solent isti, auctoritate fulcit. Ac licet sub ejus loci finem id refutare aggreditur; iis tamen rationibus efficit, ex quibus facile quilibet intellexerit, suum velle lectoribus facere: ineptissimae enim sunt & pueriles.

4. Sed nihil excogitari potuit nec magis cum Dei
natura

(a) XII. Metaph. 51.

(b) Cap. I.

natura pugnans, nec minus rebus ipsis, de quibus agitur, consentaneum. Nam profecto pugnat cum divina Natura, esse Deum primam universi causam, ejusque vim ac numen per omnia ire, omniaque & ut sint efficere, & facta servare, nec tamen ad singulalia quoque ejus vim & curam pertingere. Tum nihil est exploratius, quam has ipsas res mutabiles infinita arte & sapientia esse constructas, ipsarumque earum mutationes artem quoque & ordinem sequi, quod late naturae historia demonstrat. Omnium ergo & singulorum Deus est causa. Sunt igitur omnia determinata Dei voluntate & decreto; ac propterea omnia Dei intelligentia continentur. Quod si id minime intelligere videamur, recolendum est id, quod saepe diximus, mentem nostram longe imparem esse Dei naturae metiendae, ac de ea ex ideis rerumstrarum balbutire nos magis, quam ex certis exploratisque regulis differere. Inepta est haec temeritas, nihil velle, ne in natura quidem Dei, quod e ratione nostra dimetiri nequeamus, quum sint sensibus nostris & experimentis infinita quotidie subiecta, quae expedire nullo pacto possumus. Quid vero sensibus ajo? Quin in Geometria, quae tota est a nostra intelligentia, saepe inextricabiles existunt nodi. Est haec mentis humanae natura, ut majorem vim habere videatur in necendis nodis, & quaestionibus ferendis, quam apte solvendis. Atque hinc ego agnosco, hominum intellectum ad infinitum suapte naturam spectare; necesse est enim ut haec quasi progressio curiositatis finem aliquem spectet; quem autem spectaret, nisi infinitum verum?

Socinianae familiae homines, atque in his primipilus Crellius (a), & hanc futurorum liberorum praescientiam Deo negant, & minime id cum Dei natura

(a) De Deo cap. 42.

ra pugnare arbitrantur. Quemadmodum enim sunt quae efficere Dei potentia nequit, quod pugnet ea fieri; ita sunt quae minime suapte natura sunt cognobilia, prius quam accidant; ut non magis queat haec Deus praescire, quam circulum quadratum efficere. In hoc genere esse ajunt futura libera: ea enim si sunt libera, determinata esse nequeunt, antequam fiant: si autem sunt indeterminata, qui ea praescit, is autem velut determinata sibi repraesentat, aut ita, ut sunt, non determinata. Primum si facit, aliud praescit, quam quod futurum est; illud igitur non praescit; fallitur ergo; quod in Deum cadere nequit. At si ut indeterminata praescit, is non id, quod futurum est praescit, sed id tantum, quod esse potest; hoc porro non est futurum pervidere, sed possibile.

Sed facile est intelligere, quam parum argute haec concludant. Principio ineptissimum est, quo haec expedire student, exemplum. Sunt quae pugnat esse; ea efficere Deus nequit: id tamen non defectu potentiae fit: est enim, non in potentia, sed in re ipsa causa, quam obrem hujusmodi res fieri nequeant; alterum scilicet alteri pugnat, ut circulus idem sit, & quadratum. At si quid est, quod Deus non praesciat, ejus rei defectus non in re ipsa esse potest, sed in Deo: scilicet & impossibilia quoque cognobilia sunt; & quae jam facta cognoscuntur, si antequam fiant ignorentur, id non rei vitium est, sed intellectus brevis, quae ab ente undequaque infinito abesse debet.

At enim velut determinata ac definita praescit, an ut nec fixa & definita? Nempe ut fixa & definita: scilicet & determinantem causam praescit & actum, atque ita praescit, ut haec praescientia nec liberae causae naturam mutet, nec actui vim ullam inferat. Id, inquiunt, qua fieri ratione possit, intelligi a nobis & comprehendi nequit. Atque haec argutiola est, quae duas miscet quaestiones. Praescit haec Deus, nec

ne? Ea prima quaestio est. Ex natura Dei sequitur, non posse cum haec latere. Intelligimus ne nos, quo ea modo ac ratione cognoscat? Haec altera. Hanc viam & rationem ignorare possum, quin sequitur, me ignorare, nota Deo esse haec futura.

5. Dionysius Petavius (a) quinque demonstrat esse propriae scientiae divinae. I. Scientiam Dei non esse qualitatem, vel accidens aliquod adveniens substantiae, sed ipsam substantiam, quae tota intellectio est, & *tota animi, tota animus*, ut loquitur Plinius. II. Scientiam Dei nequaquam ex rebus ipsis duci atque hauriri, sed ex sese, ac natura sua, & in se ipso Deum omnia cognoscere. III. Unicam & simplicem esse, nec multiplicem, qualis est nostra. IV. Mutabilem, & variabilem non esse. V. Esse causam omnium rerum. Quae quinque paullo fusius sunt a nobis explananda.

6. Quod ad primum attinet, quum Deus sit mens simplicissima, & immutabilis, ejus scientia esse accidens nequit: accidentia enim non insunt, nisi in rebus compositis, aut mutabilibus. Hinc protritum est in Scholis illud, ut dixi, B. Augustini in VII. de Trinitate, *Deo idem est esse, ac sapere*. Revera quidquid aeternum est, Deus est, quum extra Deum nihil sit aeternum: quidquid autem Deus est, una est Dei substantia simplicissima; ergo quoniam scientia Dei aeterna est, non potest esse nisi ipsa Dei substantia. Neque reponas, scientiam Dei esse actionem, atque intelligi non posse actionem esse substantiam: nam ut perspete observat Beatus Thomas (b) *Dei intelligere non est operatio exiens ab ipso operante, sed manens in ipso, adeoque non potest esse nisi ipsa Dei substantia*.

Eae

(a) Cap. I. §. v. Vide & S. Tb. I. p. q. 14.

(b) Qu. XVII. primae part. art. IV. ad I.

Eae tantum actiones substantia esse non posse videntur, quae non manentes sunt, sed transeuntes.

7. Alterum ex eo patet, quod quum tantum Deus sit aeternus; ejusque scientia non sit accidens, sed ipsa Dei substantia; non potuit a rebus extrinsecis proficisci, non magis quam Dei ipsius natura. Quocirca sententia Platonis *esse aeterna quaedam extra Deum exemplaria, quae Deus intuebatur, dum Mundum efficeret*, perfectissimae naturae divinae repugnat. Nam, quemadmodum Aristoteles argumentatur, ideae extrinsecus advenientes intellectum perficiunt: si ergo Deus extrinsecus acciperet ideas, seu exemplaria, quibus sibi rerum naturas repraesentat, perficeretur extrinsecus, quod dici non potest de ente necessitate naturae infinito. Itaque recentiores Platonici ab ea sententia desciverunt, conatique sunt probare, ideas illas esse in natura ipsa Dei insitas, ac Platonem in meliorem sensum interpretari. Plotinus (a) *Praeterea, inquit, si necesse est mentem esse universi hujus artificem, illa certe rerum archetypa, non ista facta intelliget, ut ipsum producat*. Igitur ante mundum illa sint oportet, non tanquam figurae impressae ab aliis, sed ut archetypa & prima, & ut ipsa mentis *σύνεσις* (substantia). Subtilissime ea de re disputat Augustinus de Trinitate (b): eo in loco verbum Dei appellat, *artem omnipotentis Dei, atque sapientis, plenam omnium rationum viventium incommutabilium, & omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum*. Ibi novit omnia Deus, quae fecit per ipsam: & ideo quum decedant, & succedant tempora, nec decedit aliquod, nec succedit scientiae Dei. Legatur & B. Thomas (c).

E 4

8. Prae-

(a) Enneade v. lib. IX. cap. 5.

(b) Lib. VI. de Trinit. cap. X.

(c) I. part. quaest. 14.

8. Praeterea ex eo, quod Deus totus intellectio est, quodque omnia in se ipso aeterna intelligentia complectatur, sequitur omnia simul videre, atque idcirco ejus scientiam non multiplicem esse, sed unicam & simplicem, quemadmodum unica est, & simplex substantia. Acute Ammonius (a), *Deos, ait, omnia cognoscere praeterita, & futura, sed eo modo, qui Deo consentaneus est, idest una, & determinata, & immutabili scientia.*

9. Quarta proprietas scientiae divinae est immutabilitas. Scientiam autem Dei esse immutabilem ex iis, quae superius dicta sunt, consequitur manifesto: nam quum scientia Dei non sit accidens ab essentia distinctum, sed ipsa Dei essentia, & substantia: non minus est immutabilis, quam Dei substantia. Praeterea quum Deus scientiam suam non extrinsecus hauriat, sed in se ipso intelligat omnia; rerum mutationes nihil officiant immutabilitati scientiae divinae. Accedit auctoritas Scriptorum Sacrorum, qui passim docent, Deum non mutari, nullas esse apud Deum vicissitudines, omnia ejus oculis ab aeterno nuda & aperta fuisse, quae omnia comprobant divinae scientiae immutabilitatem. Sed, inquiunt, quum omnes res mundanae mutabiles sint, si scientia Dei eadem semper est, quae fuit ab aeterno, jam Deus mundana haec non intelligit. Respondemus Deus ab aeterno, non tantum primas mundi substantias, verum etiam omnes earum possibiles combinationes, & mutationes intellexisse. Omnia mundana, quae aut mutantur, aut mutabilia sunt, immutabiliter scripta sunt in ejus ideis aeternis.

10. Postrema divinae scientiae proprietas est, ut sit causa essentiae, & possibilitatis rerum omnium, quemadmo-

(a) *Comment. in lib. Aristot. de Interpret.*

admodum divina voluntas causa est, cur res aut futurae sint, aut existant. Itaque Sapientiae 8. v. 12. Dei Sapientia vocatur *omnium artifex*. Nimirum eae sunt essentiae rerum omnium, quas Deus ab aeterno intelligit, & intelligens intelligibiliter creat. Eleganter Augustinus (a), *Universas, inquit, creaturas suas & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo novit Deus, sed ideo sunt, quia novit.* Et (b); *ex quo, inquit, occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum; quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset.* Eadem de re praeclare Boëtus (c) Deum alloquitur.

..... Tu cuncta superno

*Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans,
Perfectasque jubens perfectum absolvere partes.*

Usus doctrinae de scientia Dei magnus est in vita morali. Nam qui recolit animo, Deum inspicere omnia, etiam intimas cordis latebras, sub Deo perfectissimo, & omniscio nolit profecto esse impurus, sed omnes actiones suas ad justum, & honestum componet. Equidem non ignoro, quam hunc omnia contemplantem Dei oculum metuant Epicurei, quamque adnitantur ex hominum animis eam persuasionem evellere. Ajunt (d) gravi hoc metu vitam opprimi; habendasque iis esse gratias, qui primi obsistere contra ausi sunt; quippe laetiores vivimus omni sublata religione,

*Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super adpectu mortalibus instans.*

Quae

(a) *Lib. xv. de Trinit. cap. 13.*

(b) *Lib. xi. de Civit. cap. 10.*

(c) *Lib. iiii. de Consolat. Philosoph. metr. 9.*

(d) *Lucret. lib. i. v. 63.*

Quae quam sint fallacia, atque captiosa id ostendit, quod ea non ratio dictavit, sed libido. Nam qui viri boni sunt, rectamque rationem sequuntur ducem, ii virtutem & amant, & colunt, nihilque iis tam carum est & volupe, quam ob oculos sapientissimi & optimi Patris versari. Pravi contra & perditii verentur dominos, quia meritas poenas extimescunt. Quare iis gravis est sub religione vita, quos effraenis libido vexat: libera contra iis & pulcherrima, quos una virtus agit. Sed ea de re paullo post.

Prop. VIII. Nihil Deus efficit ad extra, nisi voluntate, & quidem plene libera.

D. Nihil Deus efficit ad extra vi extrinseci & antecedentis fati impulsus; quippe nullum est huiusmodi Fatum (ex prop. 25. p. p.) nec naturae suae necessitate motus, idest fato spinozistico (ex prop. 184. prim. p.); ergo nihil efficit ad extra, nisi sese ipse & quidem liberrime determinans; ergo plena libertate.

Schol. Enim vero quum Deus sit aeternus, & independens, a nulla exteriori causa cogi potest. Nec vero naturae suae necessitate potest impelli; nam tota Dei natura in se terminatur; perfectissima enim est, & beatissima, quippe sibi sufficientissima; non ergo necessario ferri potest, nisi in se ipsam tantum. Quid? impelletur ne illa necessario a possibilibus? Sed quum possibilia haec nullam habeant ab aeterno realem existentiam, sed tantum idealem; nec habeant essentiam, & bonitatem infinitam; nequeunt naturam infinitam necessario permovere. Itaque nulla ex parte haec in Deo necessitas fingi potest.

Sed quaeritur, quum sit immutabilis, qui potest esse liber? Nempe libertas in Deo est potentia ex sua ratione, & voluntate, non invite, quodcumque libuerit agendi. Quum autem perfectissima in eo sit ratio, perfectissima quoque erit voluntas: adeoque, ut eodem

eodem modo semper intelligit, ita eodem modo semper volet; ac propterea erit immutabilis, & liber.

Ceterum cavendum est Philosopho, ne ex notionibus voluntatis, & libertatis nostrae de voluntate, & libertate Dei differat. Meminerit egregii illius Augustini dicti; *multa divina iisdem nominibus ac humana appellantur, cum incomparabili diversitate sejuncta sint* (a). Sunt autem voluntatis nostrae magna quaedam vitia, quae longe absunt a Dei natura perfectissima. Ex. gr. i., quod non omnia simul volumus: ii. quod non eadem semper: iii., quod bonum apparens plerumque vero bono praeferimus. iv., quod plerumque suspensi haereamus. v., quod non solum bonum bono, minus majori, verum etiam bono malum interdum praeferimus. Quae vitia in nobis proveniunt partim ex imbecillitate rationis, partim ex naturae mutabilitate; nam nec plena & absoluta ac immutabilis nobis inest ratio; & naturae affectibus continenter perturbamur; ea ergo nequeunt esse in Deo, qui & scientiam habet perfectissimam atque immutabilem, & perfectissimam ac immutabilem naturam.

Prop. IX. Deus est potentissimus.

D. I. Deus est quicquid esse potest; quippe necessitate naturae suae existens; quum autem sit ens actuosum & potens, necesse est ut totam possibilem potentiam habeat; est ergo potentissimus. II. In Deo debet esse ratio sufficiens eorum omnium, quae fieri possunt; ergo facere potest ea omnia, quae fieri possunt. Haec autem est omnipotentia (ex def. 3.) Deus ergo est omnipotens. III. Haec rerum universitas neque aeterna est, neque per essentialem emanationem a Deo profluens, sed per creationem ex nihiloeducta (ex demonstratis in p. par.); creatio autem ex nihilo

(a) In II. Lib. ad Simplicianum qu. 2.

lo fieri nequit, nisi voluntate; potest ergo Deus quidquid velle potest. Est vero voluntas appetitio rationalis; & entis infiniti appetitio rationalis est infinita; infinita est ergo Dei voluntas, ac propterea potentia.

Schol. Solent hoc in loco duae a Metaphysicis quaestiones agitari. I. an Deus efficere possit plura, quam efficit. Altera, facere ne possit meliora? Fatalistae utrumque negant: docent enim & Deum omnia simul facere, quae potest; & nihil posse, quod non efficiat: idest divinam potentiam esse *totam in actu*.

Utrumque autem falsum est aperte. Principio, si omnia simul, quae potest, efficeret Deus, nulla esset entium in universo successio, nullae series, sed universum esset compages entium tantum permanentium. Deinde quum Deus sit infinita potentia praeditus, quodlibet ens, quod Deus efficit, esset totum id, quod ex potentia Dei esse potest, idest infinitum: quilibet homo ex. gr. esset quidquid ex Dei potentia esse posset. Quod quum sit falsum; patet, Deum non omnia efficere, quae potest, sed ea tantum, quae rationes Sapientiae Divinae poscunt.

Tum dato uno possibili possibilia sunt infinities infinita similia, ut dato uno homine infinitus hominum numerus possibilis est: omnia autem possibilia potest Deus: ergo si omnia efficeret, quae potest, existerent infinities infinita omnium entium genera, infinitae infinities generum species, infinities infinita specierum individua. Id autem esset non universum ordinatum efficere, sed chaos confusum. Praeterquamquod tam est id impossibile ex parte rerum ipsarum, quam est impossibile existere contradictoria; nam si simul infinities infinita compossibilia combines, emergent necessario infinita impossibilia.

Ajunt, quum dicitur, totam Dei potentiam esse in actu, id ita intelligi, ut efficiat omnia, quae non pugnat

gnat fieri. Ut autem aut omnia possibilia simul existant, aut ut quaelibet res sit infinita, id pugnat fieri. Sed rogo, hoc pugnat fieri, physice ne ii intelligunt, an moraliter? Non certe moraliter; id enim est tantumdem dicere, ac non decere, ut efficiat. Physice igitur. At ostendere infinita possumus physice possibilia, quae non sunt. Quid verat duplum esse hominum numerum? Tellurem duplo majorem? duplo majorem numerum Plastetarum systematis solaris? Quot hoc modo quaeritare possum? Ea interim non sunt; sunt ergo infinita possibilia, quae non sunt.

At enim, intellectus & voluntas Dei sunt totae actu; ergo tota actu potentia. Respondemus, intellectum, & voluntatem Dei esse actiones interiores, quaeque interius ac in natura ipsa Divina totae comprehenduntur, ac proinde necessarium esse, ut sint totae simul. Contra vero potentia est actio, quae in exteriora defluit; itaque necesse non est, ut sit tota extra in eo ente, quod sibi & ut sit, & ut beate sit sufficientissimum est, quodque idcirco nulla vi extrinsecus rapi potest. Si id ita est, inquit aliquis, Deus non agit voluntate; quod si volens agit, tantum agit, quantum vult. Huic objectioni saepe responsum est, voluntatem Dei duplicem habere rationem, & *habitudinem*: nam aut se, & quae in se sunt, vult, & simul & necessario vult: aut extra se aliquid vult, & id quidem ab aeterno vult, libere tamen, ac quantum aeterna ratio & bonitas demonstrant.

Quod spectat ad secundam quaestionem, Leibnitijs, & Wolfius censent, ex omnibus possibilibus Mundis hunc, qui existit, esse optimum; adeoque non posse Mundum a Deo creari meliorem, seu perfectiorem. Demonstrant vero esse optimum, quia talis est Dei natura, ut ex bonis semper melius sequatur: neque enim regulae Divinae sapientiae patiuntur, ut Deus melius bonum minori postponat.

Sed

Sed distinguendum est inter perfectionem, quae desumitur ab arte, & fine, & perfectionem, quam dimerimur a numero, & intensitate proprietatum realium earum rerum, quae fiunt. Primo modo accepta perfectione omnes Mundi possibiles sunt aequae perfecti, & boni: quia necesse est ob infinitam Dei sapientiam, & potentiam, ut omnes suis ideis, & finibus aequae respondeant. At secundo modo sumpta voce perfectionis, quoniam proprietates reales singulorum Mundi entium, & numero, & intensitate magis magisque augeri possunt; Mundus hoc sensu semper ac semper perfectior fieri potest: nam ea est rerum finitarum natura, ut etiam atque etiam hoc sensu perfectiores fieri possint. Quod si quis nunc quaerat, cur hoc posterius Deus non efficiat? Is nimia curiositate in secretas Providentiae Divinae rationes inquirat.

Prop. X. Deus non potest efficere, quod suis attributis, praesertim bonitati, & sapientiae, adversatur.

D. Deus est ens simplicissimum, & immutabile; ergo nullum ejus attributum alteri adversatur: itaque voluntas ejus & potentia non possunt esse contraria ejus sapientiae, bonitati, sanctitati, justitiae, ceteris, cum quibus una eademque sunt res; nec proinde ea efficere, quae his attributis adversantur.

Scholion. Animadvertendum vero est, id non esse ex defectu potentiae, sed potius ex Dei infinita & immutabili perfectione: neque enim infinita, & immutabilis esset ejus perfectio, si Deus posset adversus aeternas intellectus sui rationes agere, mentiri, injuste, crudeliter, impotenter quidquam efficere, peccare denique ullo modo: haec enim imbecillitatis sunt, ignorantiae, naturae mutabilis. Est igitur haec divinae potentiae regula, ut quidquid plene cum natura sua, id est undequaque consentaneum non est, id effici a Deo non possit: quandoquidem si posset nec
sim-

simplicissimus esset, nec undequaque perfectus.

Prop. XI. Deus non potest in hoc universo tota physica potentia agere.

D. Hoc universum existit ex ordinata compage entium finitae entitatis & activitatis (p. part. prop. 9. & 68.) Stare ergo ea compages, is ordo, ea proportio nequit, nisi iis permanentibus naturis, & viribus, quibus & singula entia, & totum systema constat. At si Deus tota sua potentia in illud ageret, & singula entia, & totum universum eam vim sentire & sequi necesse esset; nihil igitur esset quod definitam & constantem naturam haberet; nullaque esse posset in mundo proportio, nullus ordo. Hoc vero quum pugnet cum Dei sapientia; sequitur ut a Deo effici nequeat (per prop. ant.)

Coroll. Quin nullus est possibilis mundus ordinatus, in quo Deus ex tota potentia sua agere possit. Ratio est eadem.

Schol. Si Deus ageret in singula alicujus mundi entia tota sua vi, singula entia vi agere deberent infinita: infinita vis inesse nequit nisi in ente infinitae entitatis; singula igitur ejus mundi entia infinitae essent entitatis. At pugnat systema plurium entium infinitae entitatis (p. part. prop. 9.)

Prop. XII. Deus est providentissimus.

D. Cuncta, quae existunt, a Deo sunt facta, atque ordinata, itaut Mundus hic sit magnum systema ex parvis compositum, atque mirifico ordine digestum (p. p. prop. 68.). Eodem ordine, quo sunt facta, perpetuo conservantur, & quidem ex singulorum praescientia (ex demonstratis); ea autem est providentia (ex Def. IV.); Deus ergo providentissimus est.

Schol. I. Confirmant id res naturae omnes, quarum nulla est, quae non sit velut machina ex aliis machinulis affabre contexta, itaut singulae ad communem quemdam finem factae intelligantur, ad quem
stan-

constantissime pergunt, quem denique consequuntur; quod sine directione supremæ cujusdam mentis nec esse, nec concipi potest. Vide dicta in Schol. generali capitis 1.

2. Ad hæc accedunt argumenta alia desumpta aut a natura humana, aut a civilium societatum fati. Ut hoc in loco nihil dicam de natura hominis physica, de qua superius dictum est; certe regnorum ortus, & interitus, rerum humanarum vicissitudines, & periodi, etiam contra conatus prudentissimorum hominum, miracula, quorum testes extant omni exceptione majores, prophetiæ, & id genus multa, satis valida suppeditant providentiæ Divinæ argumenta, quæ ex historiæ humanæ lectione quivis colligere potest. Accedit quoque omnium nationum universalis, & perpetuus consensus. Antiquissimi Græciæ Poætæ singulis ferme paginis divinam providentiam prædicant. Jovis voluntate omnia fieri, sæpissime canit Homerus, qui & illud subinde usurpat θεὸς διὰ πάντα τελέυτα, idest *Deus perficiebat omnia*; apud Deos esse summam bonorum malorumque canit Hesiodus vers. 1438. : *Quid enim absque Jove a mortalibus perficitur? quid horum Juppiter non gubernat?* Idem canit Ennius vetustissimus Latinorum Poëta. *Quod nisi ita essent* (sunt verba Tullii) (a) *qui potuisset assensu communi dicere Ennius, aspice hoc sublimē candens, quem invocant omnem Jovem?* Virgilius quoque (b).

..... O qui Rex hominumque, Deumque
Æternis regis Imperiis, & fulmine terres.

Idem nobilissimi Philosophi docuerunt, Pythagorici, Platonici, Peripatetici, Stoici. His postremo accedit

(a) Lib. 1. de nat. Deor.

(b) Lib. 1. v. 234.

cedit consensus omnium præsentium, etiam barbararum Nationum (a); nulla enim est hucusque detecta tam moribus efferata, ut non sibi persuasum haberet, supremo aliquo numine hæc gubernari. Democritici tantum, & Epicurei adversus omnium hominum, & naturæ vocem obstipi fuerunt. Nempe jugum divinæ legis reformidabant, ac excutere volebant homines voluptuosi & perditī. *Imposuistis*, inquit, *cervicibus nostris sempiternum dominum. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum, & plenum negotii deum?* Hinc illæ lacrumæ! Nempe sunt eorum vota, qui exleges vivere cupiunt.

Duo adversus hoc theorema opposuere olim Epicurei. Primum Providentiam pugnare cum Dei beatitudine. *Nam quod æternum & beatum est* (inquit Lucilius Epicureus apud Ciceronem) (b) *id nec habere ipsum negotii quidquam, nec exhibere alteri: itaque neque ira affici, neque gratia teneri, quod quæ talia essent, imbecillia essent omnia & mutabilia: Deum vero quid nisi quietum dicere licet?* at si Deus regit cursus Astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinesque conservat, terras & maria contemplans hominum commoda vitasque tuetur, nae ille est implicitus molestis negotiis, & operosis. Sed puerile est argumentum & plebejum: Deus enim qui pura mens est, quique infinita sapientia, & potentia præditus est, cujus sapientia, potentia, voluntas unum idemque sunt, ut sine ullo negotio atque sollicitudine omnia intelligit, ita eadem tranquillitate omnia vult, & volendo continet gubernatque. Nae igitur Epicurei stulti, qui Divina humanis

(a) vide Huet. q. Alnet.

(b) In 1. de Nat. Deor.

manis metiuntur; quibus Virgilianum illud occinere possis

*Urbem, quam dicunt Romam, Meliboece, putavi
Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere foetus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus haedos
Novam, sic parvis componere magna solebam.*

Alterum est huiusmodi: si est providentia, cur boni homines miseria affligantur, mali felicitate laesciunt? Verus est haec querela, quam in libris Hebraeorum, Graecorum, & Latinorum saepe legas. Hinc illa apud Auctores Veteris Testamenti, *cur via impiorum prosperatur?* &, *Zelawi pacem videns peccatorum: quasi commotus est pes meus.* Diogenes Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis per plurimos annos Pirata fuit, multosque expoliaverat, & occiderat, felix ad extremam usque senectutem, contra Deos testimonium dicere. Dionysius Syracusanus quum templum Proserpinae Locrensis expilavisset, hinc secundissime remigraret Syracusas, videtis ne, inquit, amici quam bona a Diis immortalibus navigatio sacrilegis datur. Thelamon autem (sunt verba Cottae apud Ciceronem) uno versu locum hunc totum confecit, cur Di homines negligent: nam si curent bene bonis, male malis est; quod nunc abest: scilicet debebant illi quidem omnes bonos efficere, siquidem hominum generi consulant: sin id minus, bonis certe consulere debebant.

Respondemus 1. id non semper verum esse: nam sceleratorum infelices exitus magnam faciunt historiae humanae partem. Deinde quamquam quidam videantur in sceleribus felicem vitam degere, tamen si peiora pandantur, fortassis omnium miserrimi appareant. Parva ne miseria est scelerum conscientia dilacerari, quae ultio prima est & maxima? Praeterea non semper qui apparent boni, revera boni sunt: ob occulta ergo peccata poenis affici possunt. Sed demus tantisper, bonos

bonos homines miseria affligari, esse id potest, magnum bonitatis Dei & Providentiae argumentum, si huiusmodi malis aut purgentur a veteribus criminibus, aut instituantur ad virtutem, & alterius aevi felicitatem. Praeclare Augustinus (a). Placuit quippe Divinae providentiae praeparare in posterum bona justis, quibus non fruuntur iniusti; & mala impiis, quibus non excruciantur boni. Ista vero temporalia bona & mala utrisque voluit esse communia: ut nec bona cupidius appetantur, quae mali quoque habere cernuntur; nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur.

Interest autem plurimum, qualis sit usus vel earum rerum, quae prosperae, vel earum quae dicuntur adversae. Nam bonus temporalibus nec bonis extollitur, nec malis frangitur: malus autem ideo huiusmodi infelicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Ostendit tamen Deus saepe etiam in his distribuendis evidentius operationem suam. Nam si nunc peccatum manifesta plecteret poena, nihil ultimo iudicio servari putaretur: rursus si nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla esse providentia Divina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus evidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: itemque si omnibus eas petentibus daret, non nisi propter talia praemia serviendum illi esse arbitramur; nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos & avaros. Haec quum ita sint, quicumque boni & mali pariter affligi sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est quod utrique perpeffi sunt. Manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum; & scilicet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium.

Est

(a) Lib. I. de Civit. cap. 8.

Est autem hoc in loco animadvertendum, murmurationes ferme omnes humanas & convicia adversus providentiam Dei ex falsa universi ac nostri cognitione, quam animo gerimus, originem habere. Nam plerique omnes ita sibi persuasere, sui tantum ergo Mundum hunc a Deo oportere esse creatum. Inde conficiunt, nihil in universo esse debere, quod felicitati suae faciendae non serviat. Quumque id tum falsum esse intelligant, cum plurimis naturae malis affliguntur, rursus in id convertuntur, ut Mundum aut nulla providentia regi arbitrentur, aut non ab uno bono Deo gubernari. In quo ratiocinio pluries illi & turpissime hallucinantur. Nam Deum hominum felicitatem velle, id omni vacat dubio: sed nostri tantum ergo Mundum esse conditum, id vero est, in quo de nobis quidem arrogantissime, de Universo vero imperitissime judicamus. Si totam rerum universitatem, ejusque genericum finem plane intueri possemus, nec de nobis tam superbe, nec tam abjecte de Dei operibus sentiremus. Intelligeremus enim ea ipsa, quae nos mala, & ordinis perturbationes appellamus, omnia esse sapientiae, ac propterea bonitatis Dei plena. Providentiae Divinae accusatoribus judicium super hac re hominis infensissimi Divinitatis hostis proferam: nequit hoc illis esse suspectum. Spinoza enim in Tract. Polit. sic scribit: *Quidquid ergo nobis ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde est, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem & coherentiam maxima ex parte ignoramus, & quod omnia ex praescripto nostrae rationis ut dirigerentur volumus. Quum tamen id quod ratio nostra malum esse dicat, non malum sit respectu ordinis, & legum universae Naturae, sed tantum solius nostrae naturae legum respectu (a).*

CAPUT

(a) Cap. 2. §. 8.

CAPUT IV.

De Attributis Dei Moralibus.

Prop. XIII. **D**eus nullis affectibus animalibus, id est affectibus proprie dictis, obnoxius est.

D. Nam affectus hujusmodi, amor, ex. gr., timor, ira, odium, misericordia &c. argumentum sunt naturae mutabilis, aut alicujus externi boni indigentis, aut quae alicunde sibi timet; id est non infinite perfectae, nec sibi ut sit, & bene sit, sufficientissimae; est autem Deus natura immutabilis, perfectissima, & sibi ad beatitudinem sufficientissima (ex supra demonstratis); hujusmodi igitur affectibus minime subjectus est.

Schol. Consulto dixi *affectus animales*: nam, utcumque minus proprie, duo tamen affectuum genera distinguere possunt, ut alii sint naturae commotiones, & agitationes, quos brevitatis gratia *animales* voco; alii rationis decreta, immota natura, ex quibus effecta bona, vel mala consequantur, quos *racionales* dicere possumus. Et primos quidem affectus sempiternae & perfectissimae naturae nullo modo convenire posse, perspicuum est. I. Non esset illa immutabilis & simplicissima, si hujusmodi affectibus ageretur. II. Necessario esset illam aut indigere bonorum externorum, in quae hujusmodi commotionibus raperetur (affectus enim animales sunt naturae impetus vehementiores in ea bona, a quibus perfici posse putamus); aut ea timeret, si inde ab illis averteretur. Ceterum utrum etiam affectus rationales, qui sine commotione naturae sunt, respuat perfectissima illa natura, id nunc disquirendum est. Affectus isti, si ex natura nostra aestimemus, ad duas etiam classes referri possunt, ut alii